

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

ODBORNÝ FUNKČNÍ STYL NA 2. STUPNI ZŠ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lucie Nesvadbová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor Čj-Dě

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslava Nováková, Ph.D.

Plzeň, 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 30. března 2015

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala paní PhDr. Jaroslavě Novákové, Ph.D., za odborné vedení, vstřícný a ochotný přístup a za cenné rady, které mi poskytla při konzultování diplomové práce.

Obsah

1	Úvod	3
1.1	Metody práce	4
2	Odborný funkční styl	5
2.1	Stylové normy	7
2.2	Slohové útvary	10
3	Rámcový vzdělávací program	13
3.1	Jazyk a jazyková komunikace	15
4	Analýza vybraných učebnic	19
4.1	Ediční řada učebnic Fraus	20
4.1.1	Český jazyk pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia	21
4.1.2	Český jazyk pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia	23
4.1.3	Český jazyk pro 8. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia	24
4.1.4	Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia	25
4.1.5	Shrnutí ediční řady učebnic Fraus	27
4.2	Ediční řada SPN – pedagogické nakladatelství	29
4.2.1	Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií	30
4.2.2	Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií	31
4.2.3	Český jazyk pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií	32
4.2.4	Český jazyk pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií	33
4.2.5	Shrnutí ediční řady učebnic SPN – pedagogického nakladatelství	34

4.3	Ediční řada Prodos	36
4.3.1	Český jazyk 6	37
4.3.2	Český jazyk 7	38
4.3.3	Český jazyk 8	38
4.3.4	Český jazyk 9	40
4.3.5	Shrnutí ediční řady učebnic Prodos	40
4.4	Ediční řada Tobiáš	42
4.4.1	Český jazyk 7 – Učebnice pro 7. ročník	43
4.4.2	Český jazyk 8 – Učebnice pro 8. ročník	45
4.4.3	Český jazyk 9 – Učebnice pro 9. ročník	46
4.4.4	Shrnutí ediční řady učebnic Tobiáš	47
4.5	Porovnání edičních řad	49
5	Soubor doporučení pro jednotlivé ediční řady	55
5.1	Ediční řada Fraus	55
5.2	Ediční řada Prodos	56
5.3	Ediční řada Tobiáš	57
6	Závěr	59
7	Resumé.....	61
8	Seznam literatury	62
9	Seznam tabulek.....	66

1 Úvod

Odborný funkční styl nepatří mezi tolik probírané funkční styly v rámci slohové výchovy. Přes to se s ním, žáci a studenti, dennodenně setkávají, je součástí jejich každodenního života. Sestavují například referáty, z učebnice zpracovávají výtahy, případně výpisky, probíraná látka jim je předávána formou výkladu, se kterým se setkávají i v učebnicích. Později jim jsou na vysokých školách informace předávány formou přednášek. V běžném životě využívají různých návodu a popisů pracovního postupu. A snad každý z nás někdy v životě uvažoval, kladl si různé otázky a přemýšlel nad nimi.

Při hodinách slohu, stejně jako při jiných jazykových hodinách, se nejčastěji pracuje s učebnicí. Většina učebnic je koncipována tak, aby slohová část navazovala na jazykovou a rovněž aby se učivo vzájemně doplňovalo a prohlubovalo. Učebnice jsou hlavní pomůckou pro žáka, a proto je s ohledem na jeho mentalitu přizpůsobena například složitost větné stavby. Učebnice jsou tak psány s ohledem na věk žáka, jeho zájmy. Navíc neslouží jen žákům, ale jsou nápomocny i vyučujícím.

Cílem diplomové práce je zjistit, které konkrétní slohové útvary odborného funkčního stylu jsou v učebnicích zastoupeny, kolik prostoru jim je ve výuce věnováno. Jedním z cílů je také soubor návrhů aktivit pro nácvik odborného funkčního stylu v jednotlivých edičních řadách.

V práci vycházíme z následujících hypotéz. Domníváme se, že jednotný styl učebnic v rámci edičních řad vede ke stereotypnosti. Předpokládáme, že nácviku odborného funkčního stylu na 2. stupni ZŠ se nevěnuje příliš času. V případě výuky vybraných slohových útvarů se volí nevhodná témata a žáci nejsou správně motivováni k práci. Očekáváme méně cvičení podporujících nácvik odborného funkčního stylu, v případě většího počtu cvičení v učebnicích se obáváme faktu, že to tak bude na úkor kvality.

Práce je tvořena devíti kapitolami, přičemž první část se zabývá teoretickými východiskami. V této kapitole jsou shromážděny teoretické poznatky o odborném funkčním stylu, jsou zde také vymezeny slohové útvary odborného funkčního stylu. V druhé části práce je popsán rámcový vzdělávací program a charakterizována vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace. Třetí část práce je zaměřena na analýzu čtyř edičních řad učebnic českého jazyka pro 2. stupeň základní školy, a to z hlediska zastoupení odborného funkčního stylu. Čtvrtá část práce navrhuje doporučení k vylepšení nácviku odborného funkčního stylu jednotlivým edičním řadám. V úplném závěru práce jsou shrnuty dosažené výsledky, a z nich

vyvozené závěry. Následuje cizojazyčné resumé, seznam použité literatury a seznam tabulek.

Celkově se tedy tato práce zaměřuje na zastoupení odborného funkčního stylu v učebnicích jednotlivých edičních řad, kolik je mu věnováno prostoru v rámci slohové výchovy a jakým způsobem je učivo pojato.

1.1 Metody práce

Pro potřeby naší práce jsme zvolili učebnice následujících nakladatelství: Fraus, SPN – pedagogické nakladatelství, Prodos a Tobiáš. K učebnicím edičních řad Fraus a Tobiáš vycházejí i pracovní sešity, které byly do práce také zahrnuty. K dispozici jsme tak měli celkem šestnáct učebnic a osm pracovních sešitů.

Po prostudování odborné literatury, vymezení tématu práce a výběru učebnic k výzkumu následovalo provedení analýzy daných učebnic. Po této analýze následovalo porovnání zkoumaných jevů napříč všemi edičními řadami.

U názvů průřezových témat, oborů a oblastí v práci zachováváme dle vzoru RVP ZV velké počáteční písmeno.

2 Odborný funkční styl

Každý text plní několik důležitých funkcí. Některé mají informovat o akci, jiné přinášejí informace z každodenního hovoru, další mají za úkol někoho poučit (odborně vzdělat), dojmout, přinutit k zamyšlení. Jazykové projevy lze rozdělit do tzv. funkčních stylů. Funkční styly jsou rozmanitě definovány, z faktického hlediska jsou definice velmi podobné a my se budeme opírat o tvrzení, které předkládá Eva Minářová: „Jde o výběr prostředků, které jsou adekvátní určité funkci komunikátu a dalším faktorům.“¹ Můžeme tak říci, že funkční styl se zabývá jazykovým vyjadřováním a má velmi různý cíl. Jednotlivé prostředky musí být vhodně zvoleny tak, aby odpovídaly konkrétní funkci komunikátu.

Kritériem pro vymezení funkčních stylů jsou zobecněné komunikační funkce. Vzhledem k tomu, že se v našich i zahraničních stylistikách uvádí rozdílný počet základních funkcí komunikátu a že s vývojem společnosti přibývají funkce nové, nemůžeme uvést definitivní klasifikaci funkčních stylů.

V současnosti vycházíme z klasifikace Aloise Jedličky z roku 1970, který provedl rozdělení funkčních stylů na styl běžně dorozumivací (hovorový), odborný, publicistický a umělecký. V současné době jejich počet rozšiřujeme o styl administrativní a řečnický (rétorický). Přičemž s ohledem na historii řečnický styl má své kořeny již v antice. V minulosti jsme se mohli setkat se zařazením stylu administrativního ke stylu odbornému, který se dále dělil na prakticky odborný, vědecký a naučný. Přičemž administrativní styl náležel právě do skupiny prakticky odborného funkčního stylu.

Funkční styly by bylo možné rozšířit o další styly, např. esejistický, který leží na pomezí odborného a uměleckého stylu, konverzační, učební, styl reklamní. V odborné literatuře se setkáváme i s vymezením dalších funkčních stylů, případně se jedná o jejich jiné pojmenování.

Každý funkční styl má své specifické znaky, je charakterizován určitými jazykovými prostředky, kompozicí apod. Může se ale stát, že některé styly se mohou přiblížit až do takové míry, že se vzájemně prolínají. Taková situace nastává především pro projevy publicistického a uměleckého stylu. Přičemž styl umělecký má zvláštní místo v jazykovém projevu. Uplatňuje se v něm celá šíře jazyka z hlediska slovní zásoby, gramatických

¹ MINÁŘOVÁ, E. *Kapitoly ze stylistiky češtiny*. Brno, 1987, s. 12.

prostředků. Umělecké dílo dovede vyjádřit svět představ, duševních stavů i dojmů. Působí tak na naše city, smysly a rozum zároveň.

Vzhledem k faktu, že se v našich i zahraničních stylistikách uvádí nespočet základních funkcí a že kolísá také vymezení jejich vlastností, a také s ohledem na vývoj společnosti přibývají funkce nové, nemůžeme podat definitivní klasifikaci funkčních stylů.

Odborný funkční styl zahrnuje velmi rozdílné styly komunikátů, proto je obtížné ho vymežit. Obecnou funkcí odborného sdělení je podat jasnou a přesně zformulovanou informaci. Základem současného pojetí odborného funkčního stylu jsou v rámci sdělovací funkce vyčleněny, vedle funkce komunikativní, také funkce odborná a prakticky odborná.

Odborný funkční styl je typickým stylem veřejné jazykové komunikace.² Odborné komunikáty jsou nejčastěji zaznamenávány v písemné podobě. V případě mluvených žánrů (jako přednáška, referát, koreferát) jsou předem připraveny písemně nebo alespoň zaneseny na papír ve formě nejdůležitějších bodů, myšlenek. Tím je zajištěna přesnost a jasnost výkladu. Cílem odborné komunikace je tedy podat úplnou a vnitřně dokonale uspořádanou informaci.

Pokud hovoříme o odborném stylu dnes, vydělejme z něj styl vědecký (podává výsledky vědeckého výzkumu), prakticky odborný (odborný v užším slova smyslu – právní, obchodní, ekonomický), populárně naučný (popularizuje vědecké poznání), esejistický a styl učební. Toto vymezení není konečné. V budoucnu se počítá s rozšířením rejstříků stylů v rámci odborného stylu.

Jedná se o styl s funkcí vzdělávací, odborně sdělnou. Uplatňuje se tam, kde dochází k předávání odborných informací. Najdeme ho tak ve vědeckých publikacích, učebnicích, odborných a populárně naučných časopisech, knihách. Tvůrce musí zachovávat objektivní přístup ke sdělované skutečnosti, musí jí vykládat, vysvětlovat, hodnotit zvnějšku, tedy objektivně, nezaujatě, bez náznaků emocionality i expresivity. Typickými znaky pro tento funkční styl je užití spisovné češtiny, přesnost, jednoznačnost prostředků slohově a citově neutrálních, termínů, terminologických sousloví; typická je i připravenost.

Se stylem odborným se nejčastěji setkáme v odborné literatuře. Jsou to především vědecké texty s funkcí poznávací. Vědecká díla shromažďují výsledky vědeckého zkoumání, přinášejí nové poznatky, odhalují podstatu a strukturu zkoumaných jevů, sledují a objasňují jeho příčiny. Sepsání vědecké práce předchází velmi složitý proces obsahující řadu činností od stanovení úkolu, přes hodnocení dosavadních řešení, vypracování hypotéz až po přípravu

² ČECHOVÁ M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha, 2008, s. 211.

plánu práce. Následuje práce na jednotlivých dílčích částech. V této fázi se například připravuje a zkoumá předem získaný materiál, mohou se provádět zkoušky v laboratořích, v terénu, provádějí se experimenty, ověřují se různé metody, připravují se ankety, dotazníky apod. Po ověření výsledků se vypracovává vědecký text, který je předložen odborné nebo širší veřejnosti jako vědecká, případně populárně vědecká publikace.

2.1 Stylové normy

Spisovnost je jednou z podmínek při psaní odborného textu. U mluvených odborných projevů není požadavek spisovnosti tak zásadní, častěji se setkáváme s hovorovým zabarvením. Spisovný jazyk může některé tvůrce odborných textů omezovat, ale dodržení spisovné normy je v tomto stylu zcela na místě. Přispívá totiž k intelektuálnosti projevu. V psaném projevu společenských věd je tolerována jistá míra archaických vyjádření, a to zejména proto, že vzniku odborných prací předchází studium a četba starších textů a autor je na jejich normu zvyklý.

Při prezentacích nových objevů se nemůžeme vždy omezovat na vědecké publikum jednoho národa, neboť jde o poznatky povahy obecnější.³ A vzhledem k tomu, že čtenářem může být kdokoli, píše se některé práce i v cizích jazycích. Knihy bývají obohaceny o anotace či resumé, které bývají přeložené do cizího jazyka. Dnes je nejčastějším jazykem těchto překladů angličtina.

Syntaktická skladba odborných textů je odrazem hierarchie myšlenek a vztahů, které texty vyjadřují. A proto se častěji mohou objevit delší věty a složitá souvětí. Můžeme tak říci, že čím je problematika vztahů náročnější, tím složitější jsou věty a souvětí v daných komunikátech. Ve větné stavbě se také mimo jiné může odrážet autorova osobnost. Pokud bychom totiž porovnávali texty psané mladšími a nezkušenými studenty a o jednu věkovou generaci staršími docenty, doktory, profesory, nalezneme i tam určité rozdíly ve složitosti jejich vyjadřování.

K lepší orientaci v textu také pomohou čtenáři různá grafická znaménka, jako například čárka, středník, pomlčka, závorky. Užití této interpunkce nám text zpřehlední a snáze se v něm orientujeme. Odborný text má tedy nejen složitější větné celky, ale vyznačuje se i vysokým repertoárem sekundárních předložek a spojovacích výrazů.

³ ČECHOVÁ M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha, 2008, s. 215.

V textech odborného charakteru jsou velmi často popisovány různé vlastnosti, a proto lze v pracích nalézt větší množství přívlastků a vedlejších vět přívlastkových.

V textem je nutné dbát především na přesnost a jednoznačnost vyjadřování, právě k tomu nám napomáhají termíny. S odbornými texty tak tedy úzce souvisí pojmovost. Ta koresponduje s tendencí odborného stylu k sevřenosti vyjádření. Autor sděluje nové poznatky, informace, výsledky studia, a tak jsou zcela logicky věty plné informací. K jednoduššímu vyjádření slouží jak prostředky lexikální, tak také syntaktická kondenzace. Autor se snaží předat informaci v bohatých jednoduchých větách. Používá k tomu infinitivní konstrukce, dějová substantiva a adjektiva.⁴ Dalším, patrně neekonomičtější, způsobem kondenzace informací je nakumulování informací do tezí, tedy textu nespojitého. Tohoto způsobu se využívá například ve slohovém útvaru výtah.

Rozdíly ve větné stavbě sledujeme u odborných projevů v psané a mluvené formě. V psaném projevu je věta průměrně delší, ale větný celek kratší, souvětí tak tvoří méně vět. V odborných projevech mluvených je souvětí delší, jednoduchá věta je naopak kratší.⁵ A to proto, že mluvčí velmi často využívá tzv. výplňkových slov, kontaktových vsuvek, a také může opakovat některé důležité informace, myšlenky. Syntax mluveného vyjádření bývá přizpůsobivější než u komunikátů psaných.

Z hlediska gramatiky jsou psané odborné projevy úzce spjaty s tendencí ke spisovnosti. V odborných pracích se vyskytuje více slov deiktických, které odkazují, ukazují. Texty směřují k nominalizaci a pronominalizaci, která koresponduje s deiktickými slovy, často se jedná o zájmena. V odborných komunikátech je využíváno více různých spojek a spojkových spojení oproti textům jiných stylů. V textech se často vyskytují také substantiva ve tvaru druhého pádu jak singuláru, tak i plurálu. Nejdominantnější jsou podstatná jména řadící se ke vzoru kost a stavení.

Co se týče slovesných tvarů, autoři textu užívají přítomného času, což souvisí s nadčasovostí tématu. Nejčastěji byla zaznamenána třetí osoba jednotného čísla. Oproti textům jiným se velmi často objevuje první osoba čísla množného, která souvisí s autorským plurálem. V komunikátech převažuje způsob oznamovací, zatímco způsoby rozkazovací a podmiňovací se objevují zřídka. Odborné texty se vyznačují použitím zvrátneho a opisného pasiva. O trochu více převládá pasivum opisné. Z hlediska morfologického se jedná o striktní dodržování spisovnosti.

⁴ ČECHOVÁ M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha, 2008, s. 217.

⁵ Tamtéž.

Základem odborného textu je užívání odborných pojmenování, termínů. Termíny jsou slova, specifické lexémy, označující jazykové výrazy, jejichž významy jsou speciálně v daném oboru ostře vymezeny. Vzhledem k ostatním termínům v oboru tvoří soustavu. Tato soustava se nazývá terminologie. Milan Jelínek charakterizuje terminologii jako „zobecněnou soustavu lexikálních prostředků jmenujících jednoznačně a ustáleně pojmy, k nimž věda poznáváním objektivní skutečnosti dospěla.“⁶

Většina termínů má jeden význam (jsou označena jako slova jednoznačná). Jsou však termíny, které mají dva i více významů, pak je nutno v kontextu pozorně sledovat, který termín má v daném případě autor na mysli. Většina termínů je ustálena, ale někdy je potřeba zavést termín nový (v případě nového objevu či jevu). V takovém případě je nejčastěji použit termín z jazyka, v němž byl nový jev poprvé zaznamenán. Odborné termíny tvoří především podstatná jména, rovněž jména přídavná, řídicí slovesa. Můžeme tak říci, že důležitým rysem odborných komunikátů je nominalizace. V textech se tak objevuje více podstatných jmen, a to jak samostatně, tak v nominálních frázích. Dokonce se spíše použije sloveso neplnovýznamové ve spojení se substantivem místo konkrétního plnovýznamového slovesa. Takovému jevu říkáme multiverbizace. Z toho vyplývá, že odborný styl nevyužije tolik plnovýznamových sloves.

Termíny procházejí určitým vývojem, změnami, které závisejí na vývoji společnosti, potažmo na vzniku nových vědních oborů a disciplín. Některé termíny zanikají díky jejich nahrazení novějším pojmenováním, případně kvůli zániku konkrétní skutečnosti. Vznikají také pojmenování, která sice nesou vlastnosti termínu, ovšem nejsou kodifikována. Nejčastěji se jedná o slova univerbizovaná, která vznikla z víceslovných pojmenování, nebo slova zkratková.

Dalo by se říci, že užívání termínů pomáhá vytvářet odborný styl. To ovšem platí až po jejich zapojení do textu a jeho působením na stylovou charakteristiku.⁷ Jsou to prvky se stálou stylovou hodnotou, to znamená, že i když stojí mimo text, lze u nich vyzorovat, že patří ke stylu odborného projevu.

Aby vnímatel, čtenář termínům a textu rozuměl, je nutná alespoň minimální znalost dané problematiky. Pokud je práce psaná především pro laiky nebo lidi neznalé oboru, musí s tím autor počítat. Bude tak nucen využít různých poznámek, příkladů a vysvětlování přímo v textu.

⁶ JELÍNEK, MILAN. *Odborný styl. Slovo a slovesnost*, 1955, roč. 16, č. 1-4, s. 31.

⁷ ČECHOVÁ M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha, 2008, s. 219.

V odborných textech kromě termínů nalezneme i slova přejatá. Vedle toho se v komunikátech objevují i výrazy slaběji terminologizované – tzv. termíny mezioborové (např. operace, báze, struktura, stadium). Odborné texty užívají větší množství předložek nevlastních. Ty vznikají různými způsoby; nejčastěji je to tak, že podstatné jméno přechází do funkce předložky. Dalším rysem, který charakterizuje odborný komunikát, je užívání konkrétních dat a údajů, a to jak v případě vlastních jmen, tak také v případě značek, symbolů apod.

Celkově by se dalo říci, že stylová norma odborných textů je poměrně jednotná. Veškeré úrovně textové výstavby komunikátu směřují k cíli odborného funkčního stylu, tedy k předání věcné informace.

2.2 Slohové útvary

V odborném stylu se uplatňují útvary, které jsou formované na základě slohového postupu výkladového, popisného, případně úvahového.

Na základě výkladového slohového postupu lze vydělit největší počet úvarů. Velkou měrou se tento postup uplatňuje v disertaci, studii, úvaze a eseji. Největší rozsah má disertace, která je rozsáhlým vědeckým dílem a řeší důležitý problém. Podobné znaky má studie, avšak ta má menší rozsah. Jazyk těchto komunikátů dosahuje vědecké úrovně. Článek představuje vědecké poznatky ucelenou formou, ovšem podává je adresátovi v jednodušší podobě. Z tohoto důvodu článek řadíme k odbornému funkčnímu stylu populárně naučnému.

V úvaze autor zaujímá subjektivní postoj k daným jevům, důležitým faktorem je nalezení nového úhlu pohledu na danou problematiku. Kratším útvarem než úvaha je esej. Oba tyto styly upřednostňují osobnost autora. U těchto žánrů dochází k beletrizaci a vydělení jako samostatného slohového postupu – postupu úvahového.

Mezi tzv. situační útvary⁸ je zahrnován referát, koreferát, přednáška. V těchto projevech převládá výkladový slohový postup, můžeme se zde setkat i s popisem. Situační útvary zpravidla existují i v psané podobě. Prostřednictvím referátu nám autor předává informace o výsledcích vědeckého bádání a tyto výsledky dále vysvětluje. Bývá považován za vědecký projev, ale může zasahovat i do oblasti praktického odborného stylu, případně stylu populárně naučného. S referátem úzce souvisí koreferát, ve kterém si autor vybere jedno z témat předneseného referátu a důkladně jej podrobí rozboru. Přednášku řadíme

⁸ ČECHOVÁ M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha: LN, 2008, s. 226.

k mluvenému odbornému projevu. Úkolem je informovat posluchače o nových vědeckých poznatcích, tedy uvést tyto nové informace do povědomí široké veřejnosti. V případě přednášky pro studenty je tento mluvený projev doplněn, rozšířen o didaktickou funkci, která pomáhá vzbudit zájem o danou problematiku.

Diskusi, polemiku a debatu řadíme k mluvenému odbornému projevu mající dialogický charakter. Složkou polemiky, debaty a diskuse je diskusní příspěvek. Diskusní nebo debatní příspěvky jsou krátké a mají jednoduché textové členění. Jejich charakter můžeme hodnotit pouze ve vztahu ke kontextu celé diskuse.

Dále v odborném funkčním stylu vydělujeme posudek, jenž je řazen k útvarům hodnotícím. Stejně je tomu u recenze a kritiky. Cílem těchto útvarů je zhodnotit danou skutečnost co nejobjektivněji. Posudek lze nazvat odbornou analýzou, ve které jsou tvrzení opírána o argumentaci. Kritiku chápeme jako přísný pohled na věc. Jazyk je emotivnější, ale měla by být zachována objektivita. Zvláštním typem útvaru je pracovní návod.⁹ Ten má být jasný, stručný a výstižný a pro adresáta srozumitelný.

Zvláštními útvary odborné komunikace jsou metatexty. Jedná se o texty, které jsou odvozené z textů jiných. Řadíme mezi ně anotace, v nichž jsou představeny obsahy hlavních textů, resumé, které bývá zařazeno většinou na závěr samostatné práce a je v něm shrnuto vše důležité, a abstrakt, jenž je stručnou charakteristikou obsahu textu. Resumé a abstrakty se obvykle píšou v cizím jazyce, dnes nejčastěji v angličtině, tím se poznatky snáze zprostředkují většímu počtu zájemců. Svým rozsahem jsou kratší, a proto je nutné dbát na co nejvýstižnější vyjádření.

Mezi odborné projevy můžeme zařadit taktéž výpisky, konspekt, rešerši. Výpisky a konspekt jsou soukromého charakteru a bývají pořizovány autorem při zpracování určitého materiálu pro jeho potřebu. Pomáhají mu tak k lepšímu pochopení a osvojení textu. Na konspekt navazuje rešerše, která představuje shrnutí informací a výsledků již proběhlých výzkumů. Na ty autor obvykle naváže ve své práci. Rešerše je tak do vlastního textu práce včleněna. Ke shrnutí hlavních myšlenek naučného, odborného článku slouží výtah.

V odborném funkčním stylu vydělujeme výklad. Hlavními rysy výkladu jsou jasnost a přesnost vyjadřování, k tomu slouží odborné názvy, termíny. V případě výkladu odborného, který je určen pro znalce daného oboru, zvolíme jiné názvosloví než u výkladu populárně naučného, jež je určen začátečníkům v oboru, případně laikům.

⁹ ČECHOVÁ M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha: LN, 2008, s. 226.

Odborný popis musí splňovat podmínku věcnosti, přesnosti a konkrétnosti. Tytéž podmínky jsou dané i pro popis pracovního postupu. Ten vystihuje nějakou činnost, která se skládá z řady úkonů následujících za sebou v přesném a účelném pořadí.

S rozvojem informačních technologií souvisí další nové útvary. Řadíme sem například obrazovou prezentaci nebo poster. Tyto komunikáty bývají takřka ve většině případů zpracovány na počítači a slouží k doplnění mluveného projevu. Posluchači často na konferencích dostanou tzv. handouty¹⁰, ke kterým přednášející odkazuje a komentuje je.

Možnosti odborného vyjadřování se neustále vyvíjejí, a to především díky rozvoji poznání. Dalším důvodem vývoje jsou měnící se nástroje, kterými lze poznatky předkládat. Do budoucna lze tak očekávat další typy odborných komunikátů, ve kterých bude hrát velkou roli neverbální komunikace a technika.

¹⁰ ČECHOVÁ M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha: LN, 2008, s. 227.

3 Rámcový vzdělávací program

Rámcový vzdělávací program (RVP) řadíme do kurikulárních dokumentů, které jsou vytvářeny na dvou úrovních – státní a školní. Státní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představuje Národní program rozvoje a vzdělávání (NPV) a Rámcový vzdělávací program (RVP). Zatímco NPV formuluje požadavky na vzdělávání, které jsou platné v počátečním vzdělávání jako celku, RVP vymezuje závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy (pro předškolní, základní a střední vzdělávání). Školní úroveň v systému kurikulárních dokumentů představují školní vzdělávací programy (ŠVP), podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách.

Rámcové i školní vzdělávací programy jsou veřejné dokumenty přístupné pro pedagogickou i nepedagogickou veřejnost. RVP schvaluje a vydává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, zatímco ŠVP si vytváří každé školské zařízení samo podle zásad stanovených v RVP. Rámcové vzdělávací programy jsou zpracovávány pro jednotlivé obory vzdělávání. Existuje tak RVP pro předškolní vzdělávání (RVP PV), RVP pro základní vzdělávání (RVP ZV) a příloha Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV-LMP), RVP pro obor vzdělávání základní škola speciální (RVP ZŠS), RVP pro gymnázia (RVP G), RVP pro gymnázia se sportovní přípravou (RVP GSP), RVP pro střední odborné vzdělávání (RVP SOV). Mezi ostatní RVP patří například RVP pro základní umělecké vzdělávání (RVP ZUV) a RVP pro jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky (RVP JŠ). Vzhledem k charakteru práce se dále budeme zabývat pouze RVP ZV. Tyto dokumenty, které vycházejí z nové strategie vzdělávání a koncepce celoživotního učení, konkretizují obecné vzdělávací cíle, specifikují klíčové kompetence, které jsou důležité pro rozvoj osobnosti žáků, vymezují věcné oblasti vzdělávání a jejich obsahy, charakterizují očekávané výsledky vzdělávání a stanovují rámce a pravidla pro tvorbu školních vzdělávacích programů, včetně učebních plánů. Formují tak očekávanou úroveň vzdělání stanovenou pro všechny absolventy jednotlivých etap vzdělávání. Zároveň také podporují pedagogickou autonomii škol a profesní odpovědnost učitelů za výsledky vzdělávání.

Rámcový vzdělávací program je rozčleněn do čtyř částí. V části A je vymezen rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání v systému kurikulárních dokumentů, jsou zde tak vymezeny principy RVP pro ZV, dále jsou zde vyjmenovány tendence ve vzdělávání, které navozuje a podporuje právě RVP ZV. Tyto tendence jsou podrobněji uvedeny a rozebrány v NPV. V části B je charakterizováno základní vzdělávání, je

poukázáno na povinnost plnění povinné školní docházky dle zákona, také je odkázáno na konkrétní pasáže zákona, paragrafy, které upravují organizaci základního vzdělávání, hodnocení výsledků vzdělávání a získání stupně vzdělání a ukončení vzdělávání. Nejobsáhlejší je část C, která se zabývá pojetím a cíli základního vzdělávání, klíčovými kompetencemi, jednotlivými vzdělávacími oblastmi, průřezovými tématy a rámcovým učebním plánem obsahujícím poznámky jak k plánu, tak ke vzdělávacím oblastem. Poslední část, část D, se zabývá vzděláváním žáků se speciálními potřebami (ať se jedná o žáky se zdravotním postižením, zdravotním či sociálním znevýhodněním) a zaměřuje se také na žáky mimořádně nadané. Dále zmiňuje různé podmínky pro uskutečňování RVP ZV, zásady pro zpracování ŠVP a také slovníček použitých výrazů, který je zcela nezbytnou součástí tohoto dokumentu. Příloha definuje standardy pro základní vzdělávání, druhá příloha pak upravuje vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením.

Cíle základního vzdělávání jsou vymezeny v RVP ZV tak, že škola o ně usiluje a utvářením klíčových kompetencí žáků je naplňuje. Základní vzdělávání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení, učili se tvořivě myslet a řešit problémy, komunikovat, spolupracovat apod. Tyto cíle jsou přesně vyjmenovány právě v úvodní podkapitole části C.

Školní vzdělávání si klade za cíl vybavit žáky souborem klíčových kompetencí a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění v životě. Tyto dovednosti, vědomosti a postoje mají být ve výuce rozvíjeny společně, ve vzájemném souladu, nikoli izolovaně. K jejich utváření a rozvoji tak musí směřovat a přispívat veškeré vzdělávací aktivity, které ve škole probíhají. Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.¹¹ Tyto kompetence jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě. V rámci základního vzdělávání jsou za klíčové kompetence považovány: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní.

Obsah základního vzdělávání je v RVP ZV rozdělen do následujících devíti vzdělávacích oblastí: Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk); Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace); Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie); Člověk a jeho svět

¹¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. s. 11 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW: http://www.nuv.cz/file/433_1_1/.

(Člověk a jeho svět); Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství); Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis (*Geografie*)); Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova); Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova); Člověk a svět práce (Člověk a svět práce). Tyto oblasti jsou tvořeny jedním oborem, případně více obsahově blízkými vzdělávacími obory. Každá vzdělávací oblast udává očekávané výstupy žáka v daném oboru.

Průřezová témata procházejí napříč všemi vzdělávacími oblastmi a lze je použít ve všech předmětech. Tvoří povinnou součást vzdělávání. Promítají se nejen svým výchovným zaměřením, ale i obsahem do vzdělávacích oblastí a pomáhají doplňovat či propojovat klíčové kompetence získané během studia. Průřezová témata lze zařadit jako součást vzdělávacího obsahu vyučovacích předmětů, jinou možností je věnovat jim samostatné projekty, případně je lze zrealizovat jako samostatný vyučovací předmět. V RVP ZV jsou vymezena tato průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova; Výchova demokratického občana; Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech; Multikulturní výchova; Environmentální výchova a Mediální výchova.

3.1 Jazyk a jazyková komunikace

V této části práce kurzívou označíme očekávané výstupy související s tématem práce, tedy s výukou odborného funkčního stylu na 2. stupni základní školy. Budou tak označeny oblasti, které by také měly být naplňovány výukou odborného funkčního stylu.

Jazyk a jazyková komunikace je vzdělávací oblastí s velmi důležitým postavením v procesu vzdělávání. Dobrá úroveň jazykové kultury je podstatným znakem všeobecné vyspělosti člověka, který absolvoval základní vzdělávání.¹² Dovednosti získané v této oblasti umožňují žákovi správně vnímat různá sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat, pomáhají s osvojováním poznatků v jiných oblastech vzdělávání. V rámci této vzdělávací oblasti se realizují obsahy oborů RVP ZV v předmětech Český jazyk a literatura a Cizí jazyk a Další cizí jazyk.

Vzdělávací oblast oboru Český jazyk a literatura má komplexní charakter. Pro jeho přehlednost je ale rozdělen do tří složek: Komunikační a slohové výchovy, Jazykové výchovy a Literární výchovy.¹³ Tyto složky se ve výuce ovšem vzájemně prolínají. Dle RVP

¹² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. s. 17 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW: http://www.nuv.cz/file/433_1_1/.

¹³ Tamtéž.

se žáci v Komunikační a slohové výchově učí vnímat a chápat různá jazyková sdělení, číst s porozuměním, kultivovaně psát, mluvit a rozhodovat se na základě přečteného nebo slyšeného textu různého typu vztahujícího se k nejrůznějším situacím, analyzovat jej a kriticky posoudit jeho obsah. Ve vyšších ročnících se učí posuzovat také formální stránku textu a jeho výstavbu.¹⁴

Žák po absolvování prvního stupně základní školy, tedy na konci 5. třídy, v rámci komunikační a slohové výchovy: čte s porozuměním přiměřeně náročné texty potichu i nahlas; rozlišuje podstatné a okrajové informace v textu shodném pro daný věk, podstatné informace zaznamenává; posuzuje úplnost či neúplnost jednoduchého sdělení; reprodukuje obsah přiměřeně složitého sdělení a zapamatuje si z něj podstatná fakta; vede správně dialog, telefonický rozhovor, zanechá vzkaz na záznamníku; rozpoznává manipulativní komunikaci v reklamě; volí náležitou intonaci, přízvuk, pauzy a tempo podle svého komunikačního záměru; rozlišuje spisovnou a nespisovnou výslovnost a shodně ji užívá podle komunikační situace; píše správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry; sestaví osnovu vyprávění a na jejím základě vytváří krátký mluvený nebo písemný projev s dodržováním časové posloupnosti.¹⁵ Žák tak zvládá čtení po stránce praktické i čtení věcné, tedy čtení jako zdroj informací, dokáže vyhledávat klíčová slova. Žák opouští první stupeň vybaven schopnostmi naslouchat, od kterých se nadále odvíjí činnosti zaznamenání slyšeného, dokáže tak během hovoru reagovat otázkami. Žák zná techniky mluveného projevu, umí tak správně dýchat, vyslovovat a zřetelně artikulovat. Dokáže pozdravit, oslovit, omluvit se, požádat někoho o něco, vzkázat nějakou informaci, oznámit, vypravovat, vymyslet dialog na základě obrazového materiálu, střídat roli mluvčího a posluchače a samozřejmě umí zdvořile vystupovat a jednat. Toto vše může podpořit mimojazykovými prostředky řeči, tedy například gesty a mimikou. Žák při opouštění prvního stupně zvládne u psaní správně sedět, držet psací náčiní, jeho písmo je úhledné, čitelné a přehledné, to vše platí také o celkovém písemném projevu. V písemné podobě umí formulovat a napsat adresu, blahopřání, pozdrav z prázdnin, omluvenku, zvládne napsat krátkou, stručnou a jednoduchou zprávu, oznámení, pozvánku, vzkaz, inzerát, dopis, popis, umí vypravovat a vyplnit jednoduché tiskopisy jako je přihláška, dotazník.

Žák po devíti letech povinné školní docházky v rámci komunikační a slohové výchovy odchází s tím, že *odlišuje ve čteném nebo slyšeném textu fakta od názorů*

¹⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. s. 17 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW: http://www.nuv.cz/file/433_1_1/.

¹⁵ Tamtéž, s. 22.

a hodnocení, ověřuje fakta pomocí otázek nebo porovnáváním s dostupnými zdroji; rozlišuje subjektivní a objektivní sdělení a komunikační záměr partnera v hovoru; rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj; dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci; odlišuje spisovný a nespisovný projev a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru; v mluveném projevu připraveném i improvizovaném vhodně užívá verbálních, nonverbálních i paralingválních prostředků řeči; zapojuje se do diskuse, řídí ji a využívá zásad komunikace a pravidel dialogu; využívá základy studijního čtení – vyhledává klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu; samostatně připraví a s oporou o text přednese referát; uspořádá informace v textu s ohledem na jeho účel, vytvoří koherentní text s dodržováním pravidel mezivětného navazování; využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů.¹⁶ Žák se umí orientovat v textu pomocí orientačních prvků, čte přiměřeně rychle, ovšem pozorně, čtení využívá jako zdroj informací, ke studijním účelům a s cílem vyhledávání. Je veden k empatii, dokáže objektivně a subjektivně něco sdělit, zvládne projev s manipulativním působením, souvislý projev dokáže obohatit prostředky zvukovými a mimojazykovými. Žák zná zásady dorozumívání, stejně tak zásady kultivovaného projevu, zvládá přednést projev připravený i nepřipravený na základě poznámek, ale také bez jakýchkoli poznámek, umí přednést referát a zvládá diskutovat. Na základě všech poznatků o jazyce a stylu, o základních slohových postupech a žánrech žák dokáže napsat žádost, výpisky, soukromý a přední dopis, objednávku, teze, strukturovaný životopis, pozvánku, charakteristiku, subjektivně zabarvený popis, výklad a úvahu.¹⁷ V porovnání s očekávanými výstupy a tím souvisejícím učivem, které žák zvládá po pěti letech povinné školní docházky, se přidávají další slohové útvary, případně dosavadní se prohlubují a rozšiřují.

Jak je patrné z výše zvyrazněného textu, odborný funkční styl je zohledněn v očekávaných výstupech žáka hned v několika bodech. Cílové zaměření vzdělávací oblasti směřuje k rozvíjení kompetencí, v případě Komunikační slohové výchovy se jedná například o kompetenci k učení, která může být rozvíjena studijním čtením, a kompetenci sociální

¹⁶ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. s. 24 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW: http://www.nuv.cz/file/433_1_1/.

¹⁷ Tamtéž, s. 25.

a personální, a to konkrétně zapojením se do diskusí. Dále tato vzdělávací oblast zahrnuje cíle, které odpovídají důrazu na projev ve formě mluvené i psané.

Z očekávaných výstupů vyplývá, že Komunikační a slohová výchova nemá pouze naukový charakter, ale do popředí se dostává i výchovný aspekt. Cílem výuky tak není žáka vybavit pouze vědomostmi, ale rozvíjet i jeho dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty. V RVP ZV jsou zahrnuty i tvořivé produkční činnosti, které otevírají více prostoru pro kreativitu žáků, rozvoj jejich tvořivého myšlení, ale i pro osvojování specifických jazykových a komunikačních dovedností.

Schopnost komunikace má stále podstatnější vliv na uplatnění jednotlivce ve společnosti, a proto je nezbytné rozvíjet dovednosti u žáků týkající se práce s informacemi, včetně kritického přístupu ke sdělení různého typu.

4 Analýza vybraných učebnic

Pro potřeby naší práce jsme zvolili učebnice následujících nakladatelství: Fraus, SPN, Prodos a Tobiáš. Protože k učebnicím edičním řad Fraus a Tobiáš vycházejí i pracovní sešity, do práce jsme je také zahrnuli.

V jednotlivých učebnicích a pracovních sešitech, pokud byly k učebnicím vydány, se zaměřujeme na výběr konkrétních slohových útvarů odborného funkčního stylu, který autoři učebnic žákům představují. Zjišťujeme tak, kolik prostoru autoři věnují odbornému funkčnímu stylu. Zkoumáme také vzorové texty, které mají za úkol žáky seznámit s typickými prvky konkrétního slohového útvaru. Zabýváme se také cvičeními, zda jsou slohové útvary dostatečně procvičeny a zda jsou nabídnuty různé druhy cvičení. A protože jsou důležitá i témata, v učebnicích je také vyhledáváme a zjišťujeme, s kterými předměty je slohová výchova propojována. Pro přehlednost jednotlivé názvy kapitol, s nimiž pracujeme, dáváme do uvozovek a označujeme je velkým počátečním písmenem.

Protože sledujeme v učebnici i typy cvičení, je důležité je také charakterizovat. Cvičení ve slohu můžeme dělit z hlediska místa, na kterém je vypracovááno. Jedná se tak o dělení na cvičení školní, která převažují, a na cvičení domácí. Jiné hledisko může cvičení rozdělovat na cvičení písemná a ústní. Cvičení lze klasifikovat také podle způsobu práce s nimi, a to na doplňovací, obměňovací, substituční, transformační, modelová, problémová, stylizační a textová. V práci budeme pracovat s touto klasifikací.

Doplňovací cvičení spočívá v tom, že žák doplňuje do výchozího textu buď jednotlivá slova, nebo celé věty. Doplněvaný prvek vybírá z vlastní slovní zásoby, či z tzv. nabídky, tedy z návrhů, které učebnice uvádí. V případě, že má žák včlenit danou větu na vhodné místo v určitém textu, se doplňovací cvičení stává kompozičním cvičením.

Slohová hodnota cvičení obměňovacích je velmi nízká. Tento typ cvičení spočívá v tom, že žák převádí text např. z času přítomného do minulého. Naopak značnou didaktickou hodnotu mají problémová cvičení. Jejich podstatou je stanovení konkrétního úkolu tak, aby zadáním nebyl navozen způsob řešení. Žák musí problém nalézt a úkol tak správně vyřešit.

Ve cvičeních substitučních a transformačních jde o náhradu jazykového prostředku jiným tak, aby zůstala zachována obsahová, významová stránka věty. Substituční cvičení pracuje s větou, jejíž struktura se nemění. Žáci obvykle nahrazují dané slovo jiným výrazem, například synonymem. Cvičení transformační naopak pracuje s větou, jejíž struktura se mění. Úkolem žáků je tak nahradit dané slovo slovním spojením či další větou.

Modelová cvičení pracují s větou jako s modelem, podle kterého žáci tvoří analogické věty. Stylizační cvičení je takové cvičení, ve kterém žák vhodně volí jazykové prostředky, zvládá kompozici apod. Slohová hodnota těchto cvičení je poměrně vysoká. Žák totiž zejména nabývá jistoty ve vyjadřování, sám je postupně schopen posoudit vhodnost a správnost užití konkrétního jazykového prostředku. Asi nejnáročnějším typem cvičení jsou textová cvičení všestranně zaměřená na stylizaci a kompozici delších textů nebo souvislých jazykových projevů.

4.1 Ediční řada učebnic Fraus

Řada učebnic Český jazyk pro základní školu a odpovídající ročníky víceletého gymnázia je tvořena čtyřmi učebnicemi (každá o rozsahu 136 stran) a pracovními sešity. Vyučující mohou využít příručku učitele s rozsahem přibližně 200 stran, která je vydána pro každý ročník zvlášť. Součástí této ediční řady je i zvuková nahrávka obsahující ukázky čteného textu, ukázky výslovnosti, ukázky dialektu apod. V případě, že jsou třídy vhodně technicky vybaveny, je možnost využívat interaktivních učebnic. Ty vycházejí z tištěné podoby učebnic a jsou navíc doplněny vybranými multimediálními objekty. Celá tato ediční řada je zpracována podle RVP ZV. Učebnice vychází od roku 2003 a mají doložku MŠMT ČR, a tak mohou být zařazeny do seznamu učebnic pro základní školy a víceletá gymnázia jako součást ucelené řady učebnic pro vyučovací předmět český jazyk.

Učebnice této ediční řady jsou tematicky uspořádané. V úvodu jsou vysvětleny významy symbolů, které jsou jednotné pro celou učebnici. Oddíl Komunikace a sloh je koncipován jako samostatný, zaujímá přibližně čtvrtinu učebnice a nachází se vždy na konci celé učebnice. Totéž uspořádání platí i v pracovním sešitě. Kapitoly jsou členěny na hlavní text obsahující základní informace, výklad a cvičení různých typů a na marginálii, která zde plní funkci spíše motivační, případně obsahuje úkoly k samostatné práci žáků. Jednotlivé tematické celky jsou odděleny blokem nazvaným „Hledání souvislostí“ obsahující prvky mezipředmětových vztahů (může jít o propojení českého jazyka např. s výtvarnou výchovou, biologií, zeměpisem, dějepisem apod.) Cílem je zapamatování si poznatků v kontextu, nikoliv vnímat je jen izolovaně. Učebnice jsou doplněny věcným a jmenným rejstříkem, sloužícím pro rychlejší a snadnější orientaci. Na rozdíl od pracovního sešitu, který je černobílý, je učebnice celobarevná, obsahuje mnoho ikonického textu. Fotografie a ilustrace jsou využívány v různých cvičeních.

Pracovní sešit, který je k učebnici vydáván, má rozsah přibližně 68 stran, je černobílý, ale také je doplněn různými černobílými ilustracemi a fotografiemi. Nabízí celou řadu různých cvičení na procvičení probrané látky, souhrnné a testové úkoly. Na začátku obsahuje shrnutí látky předešlého ročníku formou cvičení. Příloha na konci pracovního sešitu uvádí shrnutí, přehled gramatiky ve formě tabulek.

Jak již bylo zmíněno, učebnice obsahují prvky vnitřní i vnější integrace učiva, a to jak se složkami předmětu český jazyk a literatury, tak i s ostatními předměty. Tato ediční řada pomáhá rozvíjet i klíčové kompetence a zaměřuje se i na průřezová témata, která jsou skryta v textech a úkolech orientovaných na řízený rozhovor či diskusi.

4.1.1 Český jazyk pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia

Učebnice i pracovní sešit byly vydány roku 2003 a získaly doložku MŠMT ČR dne 22. května 2003. V této učebnici je odborný funkční styl zastoupen popisem pracovního postupu, který je začleněn v kapitole „Popis“, a výtahem a výpisky tvořící samostatnou velmi krátkou kapitolu. Každý slohový útvar je v úvodu podkapitoly představen v základních bodech, které mohou sloužit jako zápis do sešitu. Následuje cvičení, které má za úkol žáky seznámit se vzorovým textem obsahujícím všechny základní prvky.

V případě popisu pracovního postupu se jedná o postup laboratorní práce z přírodopisu. Po krátké ukázce následují úkoly k textu ve formě otázek podporujících i mezipředmětové vztahy. Základní funkcí těchto otázek je, aby žák pochopil podstatu daného útvaru, jeho charakteristické rysy. Učebnice obsahuje mnoho cvičení a úkolů pro žáky. Jsou zde hojně zastoupena cvičení stylizační, v jednom případě cvičení textové. V závěru této podkapitoly čeká na žáky úkol v podobě napsání vlastního popisu pracovního postupu, konkrétně receptu na svoje oblíbené jídlo. S recepty se dále bude pracovat tak, že si ve třídě žáci sestaví svou vlastní kuchařku. Recepty jsou napsány na čtvrtce a doplněné ilustrací. Z hlediska mezipředmětových vztahů je zde český jazyk propojen s přírodopisem (laboratorní práce – pozorování stavby těl živočichů), dějepisem (úryvek z knihy Jídlo a pití za Rudolfa II.), výtvarnou výchovou (doplnění popisu pracovního postupu o ilustrace) a pracovními (praktickými) činnostmi (téma: Můj nejzdařilejší školní výrobek).

V pracovním sešitě je slohový útvar popis pracovního postupu zastoupen třemi úkoly, které jsou pouhou drobnou obměnou cvičení v učebnici. Jedná se o tři témata, která může zadat vyučující žákům jako cvičnou slohovou práci.

Slohovému postupu výtah je v učebnici věnována opět na začátku kapitoly stručná charakteristika v bodech, která shrnuje základní informace o výtahu. Následují dva texty, ke kterým se vztahují otázky. Paryby, to je název prvního textu, se kterým žáci mají dále pracovat (např. sestavení heslovité osnovy, podle ní následně příběh znovu převyprávět a napsat stručný výtah). Tento článek je tak vhodný pro společný nácvik slohové útvary výtah, ve kterém žáci převedou teoretické poznatky do roviny praktické. Druhý článek, který je v učebnici předložen, se zabývá Dakoty, tedy nejpočetnějším indiánským kmenem v Severní Americe. Má opět podobné úkoly, a tak si na něm vyučující může ověřit, že žáci danou látku pochopili. Další 2 následující úkoly, které jsou v učebnici uvedeny, jsou podobného charakteru, jen s tím rozdílem, že je na žákovi, který článek si zvolí, vybírá si tedy sám to, co ho zajímá, nemá předem určený text. Převládají tady, stejně jako u popisu pracovního postupu, stylizační cvičení, ale také zde nalezneme cvičení substituční. V pracovním sešitě slohový útvar výtah vůbec není zařazen. Z mezipředmětových vztahů je zde zastoupen přírodopis (paryby), dějepis (Dakotové), propojení s literaturou (tvorba čtenářského deníku). Při výběru vlastního článku sloužícího k výkladu se může objevit jakýkoli interdisciplinární vztah, protože je jen na žákovi, ze kterého oboru si text zvolí.

V úvodu kapitoly „Výpisky“ jsou opět v úvodu uvedeny charakteristické prvky tohoto útvaru. Následují tři úkoly, přičemž první obsahuje text z učebnice dějepisu 7. ročníku, ze kterého mají žáci pořídit dvojí výpisky, jednou výpisky ve větách, podruhé formou hesel. Tento úkol slouží ke společnému nácviku, při kterém si žáci uvědomí podstatu slohového útvaru a rozdíl mezi výpisky a výtahem. Dalším námětem pro vyučující slohu je cvičení, které žáci zpracovávají nejprve sami a následně ve dvojicích porovnávají, hodnotí, hledají chyby. Rozvíjí tak u nich minimálně kompetenci komunikativní. Třetí úkol je dlouhodobější a spočívá ve tvorbě jednoduché kartotéky s výpisky z přečtených knih. Stejně jako v předchozích uvedených případech zde nalezneme cvičení stylizační, ale i substituční a transformační. V pracovním sešitě slohový útvar zařazen není. I výpisky rozvíjí mezipředmětové vztahy, v této konkrétní učebnici je slohová výchova propojena s dějepistem a literaturou. V rámci práce ve dvojicích je opět na žácích, ze kterého oboru si text zvolí. Můžeme zde tak mít propojení např. s přírodopisem, dějepistem, či pracovními činnostmi.

4.1.2 Český jazyk pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia

Učebnice i pracovní sešit byly vydány poprvé v roce 2004. Tohoto roku získaly doložku MŠMT ČR, která je dovoluje zařadit mezi seznam učebnic pro základní školy jako součást ucelené řady učenic pro vyučovací předmět český jazyk. V sedmém ročníku mají žáci z odborného funkčního stylu v učebnicích zařazen popis pracovního postupu, který je zařazen do kapitoly „Popis“, a slohový útvar výtah.

Kapitola „Popis pracovního postupu“ je uvedena stručnou charakteristikou, na kterou bezprostředně navazuje první cvičení, v němž žáci řadí věty tak, aby vznikl návod ke správnému řezání pilou děrovkou. Následuje dalších 5 cvičení, která jsou jak stylizační, tak textová. K popisu je využíváno fotografií, podle kterých žáci popisují stavbu přístřešku, případně na základě fotografie určují potřebné pomůcky k výrobě drobných dárků. Ostatní úkoly jsou obdobné, ale nacházíme i cvičení řešící slohové nedostatky v úryvcích z žákovských prací. Postrádáme jakýkoliv vzorový text. Pracovní sešit se tématem „Popis pracovního postupu“ zabývá pouze v jednom cvičení. Témata pro napsání slohové práce jsou pestrá a učebnice jich nabízí poměrně mnoho. Neměl by nastat problém s výběráním tématu, které žáka zajímá. Podkapitola propojuje slohovou výchovu především s praktickými činnostmi a výtvarnou výchovou.

Poslední kapitola věnující se odbornému funkčnímu stylu v učebnici 7. ročníku se zabývá slohovým útvarem výtah. I ona začíná stručnou charakteristikou výtahu s vyznačenými důležitými pojmy. Odkazuje na zopakování si výtahu z 6. ročníku. Následuje práce se vzorovým textem, který je z oblasti zeměpisu a zabývá se vznikem oceánských proudů. Úkolem žáků je vypracovat osnovu, následně vytvořit výtah a podle něj článek zpětně převyprávět. Tyto úkoly prochází napříč celou kapitolou, a tak ve většině cvičení žáci vytvářejí osnovu, vypracují výtah a následně článek převyprávějí svým spolužákům. Obdobným cvičením je i námět na práci ve skupinách, případně dvojicích, ve kterých žáci vypracují výtah z odborných publikací, výběr je na nich, mohou si tak zvolit téma, které je zajímá. Poté přichází porovnání a zhodnocení výtahů v konkrétní skupině. Poslední cvičení pracuje navíc se slohovým útvarem výpisky, žákům zadává zpracování jak výtahu, tak výpisků z textu. Pracovní sešit obsahuje dvě cvičení k nácviku odborného funkčního stylu, konkrétně slohového útvaru výtah. V textu o divadle žáci vyhledají a podtrhnou odborné termíny a dále s nimi pracují. S tímto cvičením se setkáváme poprvé, avšak následující úkoly směřují opět k sestavení osnovy a napsání stručného výtahu. Témat pro napsání vlastní

žakovské práce nabízí autoři poměrně dost. I v této kapitole autoři dbají na rozvoj mezipředmětových vztahů (přírodopisu, zeměpisu, dějepisu).

4.1.3 Český jazyk pro 8. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia

Učebnice Český jazyk pro 8. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia byla poprvé vydána v roce 2005. V tomto roce také získala doložku MŠMT ČR, konkrétně 19. července 2005 došlo k zařazení do seznamu učebnic pro základní/střední vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic. Komunikace a sloh nabízí z odborného funkčního stylu slohové útvary výtah, výklad a úvahu. Struktura slohové části se neliší od předchozích ročníků. Kapitoly začínají stručným výkladem daného slohového útvaru a po něm přicházejí cvičení aplikující teoretické poznatky žáků.

Kapitola zabývající se slohovým útvarem výtah je otevřena výkladem o výtahu. Až na něj navazuje vzorový text a práce s ním. Cvičení a úkoly v učebnici i pracovním sešitě si jsou navzájem velmi podobné, nejčastěji se jedná o napsání osnovy, sestavení výtahu a výpisků. Případně je zadání rozšířeno o vypsání odborných názvů, pracuje se i s citacemi. Výtah žáci zpracovávají z učebnic, případně z beletristických ukázek. Učebnice nabízí zajímavá témata k vypracování žakovských prací z různých oborů, zaměřuje se na žáky a jejich koníčky. Z vyjmenovaných témat lze odvodit vztahy s ostatními předměty, jako například dějepisem, zeměpisem, přírodopisem a chemií.

Kapitolu slohového útvaru výklad uvozuje oproti tradičnímu schématu vzorový text o hradu Kost. Po něm následuje shrnutí výkladu v bodech, které mohou sloužit jako zápis do sešitu. Až nyní přichází cvičení, které se vrací k textu a ve kterém žáci vyhledávají znaky typické pro výklad (odborné termíny, tvoří osnovu a hodnotí kompozici textu.) V dalším cvičení pracujeme s ikonickým textem, konkrétně s fotografiemi slavných vynálezců a objevitelů. Žáci si zvolí jednoho z mužů a zpracují stručný výklad o tom, co vynalezl nebo vymyslel pro rozvoj fyziky. Obdobné cvičení následuje. Žáci si zvolí libovolný technický vynález, objev, stroj nebo přístroj a popíše a vysvětlí, kdy vznikl, jak funguje a k čemu se používá. Ze svého výkladu vypíše odborné názvy. I tato kapitola obsahuje cvičení na sestavení osnovy a následné přednesení výkladu. Autoři zařadili také cvičení korekturní, ve kterém je úkolem odstranit nedostatky a nepřesné formulace. Pracovní sešit se ve cvičeních příliš neliší od učebnice. Obsahuje jak cvičení textová, tak stylistická. Žáci sestavují osnovy, vypisují odborné názvy, vytvoří výtah a přednesou ho. Kapitola je neobyčejně bohatá na

množství témat k žakovským slohovým pracím. Český jazyk je propojován se zeměpisem, přírodopisem, chemií, výtvarnou výchovou i fyzikou.

Poprvé se žáci setkávají v 8. ročníku se slohovým útvarem úvaha. Začíná poměrně tradičním vzorovým textem „Lavička v parku“ od Stanislava Rudolfa. Na základě textu se žáci pokusí vyvodit základní znaky úvahy, které zapíší na tabuli. Poté přichází výklad úvahy, útvaru slohového postupu úvahového. Následující cvičení navazuje na vzorový text a dále s ním pracuje. Přichází celá řada témat pro slohové práce. Cvičení pracující s citáty vybízí k diskusi o aforismech¹⁸ a již tradičně po žácích požadují sestavení osnovy k textu. Jinak tomu není ani v pracovním sešitě, který obsahuje, stejně jako učebnice, cvičení textová a stylistická. Pracovní sešit navíc zadává práci s myšlenkovou mapou na některé z nabízených témat, lze si tak vybrat to, co žáka nejvíce zajímá. Témat pro závěrečnou slohovou práci nabízí učebnice i pracovní sešit opravdu mnoho, a tak by neměl nastat problém s výběrem. Slohová výchova je propojena s dějepisem, zeměpisem, fyzikou, chemií a přírodopisem.

4.1.4 Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia

Učebnice Český jazyk pro 9. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia byla poprvé vydána v roce 2006. V tomto roce také získala doložku MŠMT ČR, konkrétně 30. srpna 2006 došlo k zařazení do seznamu učebnic pro základní/střední vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic.

V této učebnici je odborný funkční styl zastoupen výkladem, popisem pracovního postupu, úvahou, diskusí a polemikou. Struktura slohové části je stejná jako v nižších ročnících. Každá podkapitola začíná stručnou charakteristikou daného slohového útvaru a následují cvičení sloužící k nácviku konkrétního útvaru.

Kapitolu slohového útvaru výklad zahajuje tradiční charakteristika obsahující základní informace, ukázkovou osnovu a přehled nejčastěji používaných jazykových prostředků. Následují tři úkoly, přičemž první z nich pracuje s textem o nosorožcích. Úkolem žáků je nejen stručně vyjádřit hlavní myšlenku každého odstavce a sestavit osnovu výkladu, ale také zhodnotit výběr jazykových prostředků a vypsát příklady odborných názvů. Následně jsou žáci odkázáni na práci s internetem, kde na konkrétní webové stránce mají za

¹⁸ Aforismus je krátký literární útvar na pomezí poezie, prózy a běžné lidové slovesnosti. Nejčastějším příkladem je krátké lidové rčení.

úkol vyhledat informace o všech druzích afrických a asijských nosorožců a vypracovat o nich výklad. Po zpracování výkladu ho žáci budou ústně prezentovat před spolužáky ve třídě.

Další úkol je v podstatě totožný s úkoly v 6. ročníku. Žák si má vybrat z některé učebnice vhodný odborný text a sestavit výklad a jeho osnovu. Je rozšířen o další úkoly, např. dopsat zhodnocení, zobecnění a využití v praxi, vypsát odborné názvy, pojmy. Třetí úkol začíná zdánlivě jednoduchým pokynem k sestavení osnovy k výkladu, ale rozšiřující úkoly opět odkazují na práci s internetem, případně k napsání krátkého výkladu pomocí výčtu parametrů kompozitních lahví. V této kapitole jsou zastoupeny jak cvičení textová, tak stylizační. Pracovní sešit nabízí korekturní cvičení, ve kterém má žák hledat chyby v žakovské práci, a transformační cvičení. Český jazyk je propojen s přírodopisem, fyzikou a chemií.

Další kapitola v učebnici nese název „Popis pracovního postupu“ a seznámí žáky s charakteristikou slohového útvaru, typickými jazykovými prostředky a ukázkovou osnovou. Následuje vzorový text přejatý z učebnice praktických činností, ke kterému se ale nevztahují žádná cvičení rozvíjející slohovou stránku, ale pouze úkol na vyhledávání termínů ve slovníku, což je určitě neméně důležitá schopnost a dovednost. Kapitola nabízí sedm cvičení, která se ve většině případů nezaměřují na tvorbu osnovy, ale například na seřazení jednotlivých bodů pracovního postupu, tvorby popisu pracovního postupu podle podrobné osnovy apod. Z 6. ročníku se zde opakuje cvičení popisující laboratorní pokus. Vyučující má ale velmi bohatou nabídku témat prací, a tak zrovna toto cvičení využít nemusí. V kapitole se český jazyk prolíná s praktickými činnostmi, přírodopisem, fyzikou, chemií, výtvarnou výchovou.

Slohový útvar úvaha je uveden nejprve vzorovým textem, po něm následuje již známá tabulka s charakteristickými prvky úvahy, je porovnán slohový útvar úvaha a výklad, autoři učebnice ukazují společné a rozdílné rysy a v závěru se setkáváme s tradičním návrhem osnovy. Následuje práce s úvodním textem, ve kterém mají žáci hledat věty typické pro úvahu a zkusit přijít na to, jaký cíl má tato úvaha. Další cvičení je postaveno na myšlenkové mapě, kterou žáci vytvoří společně na tabuli. Jiný úkol je postaven na práci s žakovským textem, který je uveden v učebnici. S touto prací se nadále pracuje, žáci se mají zamyslet nad tím, co je zaujalo, v čem s autorem souhlasí, případně nesouhlasí; hledají, kterým jazykovým prostředkem pisatel zvyšuje působivost své práce a co mu pomáhá v udržení kontaktu se čtenářem. Na závěr tohoto cvičení je námět na napsání vlastní slohové práce. Třetí cvičení využívá fotografie, přičemž žák si má vybrat jednu ze čtyř a heslovitě zapsat, co vše vidí, co ho při pohledu na fotografii napadá. To mu poslouží jako podklad

k napsání krátké úvahy. Další cvičení je spíše inspirací témat pro napsání vlastních úvah, např.: úvaha přechodu pro chodce, úvaha nákupního košíku, citáty jako téma pro svou úvahu. Také pracovní sešit nabízí velmi mnoho zajímavých témat k napsání vlastní úvahy (já a moje problémy, jaký budu otec / matka, jak se k sobě chováme). V kapitole jsou použita cvičení stylizační a textová. Témata úvah jsou v učebnici volena tak, že rozvíjí u žáků především kompetence sociální a personální a také kompetenci občanskou.

Slohové útvary diskuse a polemika jsou uvedeny vzorovým textem, ke kterému následuje úkol, který má žáky seznámit s diskusními pořady a celkovým tématem diskuse. Žáci si tak mohou na základě textu a svých vlastních znalostí zkusit odvodit charakteristiku diskuse. Na tento úkol navazuje tabulka shrnující znaky diskuse a její řízení. Přichází domácí úkol na další hodinu slohového vyučování, který zadává sledovat jeden předem dohodnutý pořad, o kterém budou žáci příští hodinu diskutovat. V dalším cvičení autoři učebnice uvádí náměty na diskusi, totéž je i v dalších cvičeních. Pracovní sešit obsahuje další náměty na nejrůznější diskuse. Z uvedených témat lze odvodit vztahy s předměty: přírodopis, chemie, dějepis a pracovní činnosti.

4.1.5 Shrnutí ediční řady učebnic Fraus

Učebnice Fraus má napříč všemi čtyřmi ročníky 2. stupně základní školy zastoupen odborný funkční styl následujícími slohovými útvary: popis pracovního postupu, výtah, výpisky, výklad, úvaha a diskuse. Z toho popis pracovního postupu je vyučován ve třech ročnících (6., 7. a 9.), výklad je zastoupen taktéž ve třech ročnících (6., 7. a 8.), slohový útvar výpisky je zařazen do 6. ročníku, výklad je zastoupen v učebnicích pro 8. a 9. ročník, stejně tak je tomu u úvahy a poslední zmiňovaný zástupce, diskuse, se vyučuje v ročníku 9.

V učebnicích a pracovních sešitech převažují textová a stylizační cvičení, objevují se i cvičení substituční a transformační. Ediční řada Fraus nabízí širokou škálu témat pro slohové práce žáků. Témata jsou velice zajímavá a pestrá, z různých oborů, a tak by žák neměl mít problém s výběrem tématu. Cvičení jsou rozmanitá a kvalitní, u některých slohových útvarů je cvičení méně, u některých více, ale rozhodně to není na úkor kvality. Úkoly a cvičení jsou navrženy tak, aby odpovídaly věku žáků.

Cvičení jsou vhodně vybrána vzhledem k RVP. Rozvíjí jak klíčové kompetence, tak je brán zřetel na průřezová témata, jinak tomu není ani u mezipředmětových vztahů, která jsou v této ediční řadě hojně zastoupena, což dokládá následující tabulka. Ta uvádí konkrétní témata, která jsou v učebnicích a pracovních sešitech zastoupena. V tabulce je konkrétní

téma zařazeno do vyššího celku, který v tomto případě tvoří vyučovací předmět, dále je uvedeno, ve kterém ročníku je téma uvedeno.

Konkrétní téma	Předmět	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Divadlo	hudební výchova		✓		
Energie	fyzika			✓	
Hydrosféra	zeměpis		✓	✓	
Chemické prvky	chemie			✓	✓
Indiánská etnika	dějepis	✓			
Laboratorní práce	přírodopis	✓			
Osobnosti středověku	dějepis		✓		
Osobnosti novověku	dějepis	✓		✓	
Středověké stavby	dějepis			✓	✓
Suchozemská zvířata	přírodopis			✓	✓
Úpravy, opravy	pracovní činnosti		✓		✓
Recepty	vaření	✓	✓		
Vodní zvířata	přírodopis	✓			
Vynálezci, objevitelé	fyzika			✓	
Vyrábění, výrobky	pracovní činnosti	✓	✓		✓

Tabulka 1 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (Fraus)

	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Diskuse				✓
Odborný popis				
Popis pracovního postupu	✓	✓		✓
Přednáška				
Referát				
Úvaha			✓	✓
Výklad			✓	✓
Výpisky	✓			
Výtah	✓	✓	✓	

Tabulka 2 - Slohové útvary odborného funkčního stylu napříč ročníky (Fraus)

4.2 Ediční řada SPN – pedagogické nakladatelství

Soukromé pedagogické nakladatelství SPN patří mezi významné nakladatelské a vydavatelské instituce v České republice. Řada učebnic Český jazyk od V. Styblíka a kolektivu pro 2. stupeň ZŠ je tvořena čtyřmi učebnicemi s rozsahem cca 170–190 stran. Žádná z těchto učebnic k sobě nemá pracovní sešit, existují však příručky pro učitele, vždy ke každému ročníku jedna v rozsahu cca 80–100 stran. Absenci pracovního sešitu může vynahradit ve slohovém vyučování například cvičebnice Slohová cvičení pro 2. stupeň základní školy¹⁹.

V práci využijeme učebnic od V. Styblíka a kolektivu, protože se v praxi používají, ač vyšly od tohoto nakladatelství učebnice nové, které garantují, že jsou v souladu s RVP. K těmto novým učebnicím jsou pak vydané i pracovní sešity a učitelské příručky, přičemž učebnice mají platnou doložku MŠMT ČR.

Jazykové učebnice jsou tematicky uspořádané a jsou rozděleny na dvě části – jazyk a sloh a komunikace. Oddíl sloh a komunikace je koncipován jako samostatný a je začleněn přibližně do poslední čtvrtiny učebnice. Struktura učebnice je taková, že kapitola začíná vzorovým textem, ke kterému směřuje cvičení. Po něm přichází výklad a na něj navazují další cvičení. Nejsou zde žádné odkazy na jiné zdroje, úkoly pro rychlejší žáky apod. Vše je v kompetenci vyučujícího, který danou látku obohacuje o další aktivity, cvičení atd. vedoucí k rozvoji klíčových kompetencí, mezipředmětových vztahů. Ikonického textu zde příliš není,

¹⁹ HELCLOVÁ, I. *Slohová cvičení pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha, 1999.

ilustracemi je doplněno jen pár vybraných stran. Jsou umístěny spíše nahodile až na pár výjimek, kde ilustrace slouží jako materiál ke konkrétnímu cvičení.

Jak již bylo zmíněno, k rozšíření výuky slohové výchovy může vyučující využít cvičebnice Slohová cvičení pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Cvičebnice přináší více cvičení a námětů, než mohou uvádět ve slohové výuce školní učebnice.

4.2.1 Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií

Učebnice Český jazyk pro 6. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia byla poprvé vydána v roce 1994. V tomto roce také získala doložku MŠMT ČR, konkrétně 12. srpna 1994 došlo k jejímu zařazení do seznamu učebnic pro základní/střední vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic.

Kolektiv autorů řadí do této učebnice z odborného funkčního stylu popis pracovního postupu, výpisky a výtah. Struktura slohové části je jednotná pro celou ediční řadu učebnic SPN. Na začátku kapitoly se nachází vzorový text, po něm následuje výklad daného útvaru a poslední část kapitoly je věnována cvičení.

Kapitola „Popis pracovního postupu“ je uvedena vstupním textem, který představuje popis čištění oken. Úkolem žáků je pro přehlednost rozčlenit text do odstavců, sestavit osnovu pomocí hesel a zamyslet se nad zjednodušením celého textu. Následuje velmi jednoduchá charakteristika popisu pracovního postupu. Část sloužící k procvičení slohového útvaru obsahuje cvičení transformační, textová a stylizační. Autoři učebnice přicházejí s návrhy témat slohových prací, ve kterých žáci popisují sklizení sena, obilí, ovoce, sázení stromků, práci při úpravě okolí školy, práci na školním pozemku, či přípravu volitelného pokrmu. Na základě zmíněných témat je slohová výchova propojena zejména s praktickými činnostmi.

Slohové útvary výpisky a výtah jsou zmíněny v jedné společné kapitole. V první části kapitoly se autoři věnují výpiskům, ty jsou uvedeny charakteristikou a až po ní následuje vzorový text o zraku kočky. Žáci s textem pracují, hledají údaj, který je zaujal a z textu ho vypíší. V dalším cvičení autoři učebnice odkazují žáky na přečtení knihy D. Taylora Velká kniha o kočkách, ze které si fiktivní žák vypsál některé, pro něj důležité informace. Pro žáky má být toto zadání motivací k jejich dalšímu úkolu, který je postaven velmi podobně. Mají si ze své oblíbené knížky vypsát pro ně důležité informace. Další cvičení vybízí k přinesení

oblíbeného časopisu s populárně-naučnými články do školy. Posléze si jeden nejvíce zajímavý článek vyberou a vypíší z něj údaje jak ve větách, tak v heslech. Následující cvičení odkazuje na učebnice jiných předmětů, ze kterých si mají z libovolné ucelené části výkladu vypsát zajímavá fakta. Nyní přichází druhá část kapitoly věnující se výtahu, který je zde charakterizován a opět odkazuje k práci s úvodním textem celé kapitoly. Autoři z tohoto článku utvořili výtah a žákům ho předkládají jako vzorový. Následné cvičení žáky vybízí ke stručnému shrnutí obsahu uvedených článků a pořízení písemného výtahu. Témata pro výše zmíněné slohové útvary sloužící jako námět ke slohovým pracím jsou zajímavá a odkazují především na pracovní činnosti.

4.2.2 Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií

Učebnice Český jazyk pro 7. ročník základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia byla poprvé vydána v roce 1997. V tomto roce také získala doložku MŠMT ČR, konkrétně 3. července 1997 došlo k zařazení do seznamu učebnic pro základní/střední vzdělávání jako součást ucelené řady učebnic.

V této učebnici je odborný funkční styl zastoupen výtahem a popisem pracovního postupu. Struktura slohové části je jednotná, každá kapitola začíná vzorovým textem, ke kterému se váží úkoly, následuje charakteristika daného slohového útvaru a po ní přichází cvičení sloužící k nácviku útvaru.

Kapitola „Popis výrobků a pracovních postupů“ je otevřena textem, který popisuje dárek pro maminku. Úkolem žáka je vytvořit popis v první osobě. Obdobný úkol je u druhého vzorového textu zabývající se batikováním. Nyní přichází na řadu výklad popisu pracovního postupu. Na něj navazují různá doplňovací a obměňovací cvičení. Součástí této kapitoly je podkapitola, která se věnuje užití odborných názvů (termínů) v popisu. Obsahuje cvičení na rozšíření slovní zásoby, vysvětlení termínů a jejich vyhledávání v textu. V případě, že žák termínům nerozumí, je odkázán na slovník. Chybí zde jakýkoli návrh na napsání slohové práce, návrhy témat apod. Na základě ukázek nacházíme propojení s pracovními činnostmi a přírodopisem.

Druhým slohovým útvarem, který je v učebnici pro 7. ročník zastoupen, je výtah. Kapitola zahajuje text o psech, na který navazuje úkol vypsát si z článku nejzajímavější informace. Následuje stručný popis jak výpisků, tak výtahu. O slohovém útvare výpisky se zde autor sice zmíní, ale dále s tímto termínem nepracuje. Pravděpodobně také proto je

kapitola nazvána jen „Výtah“, nikoli výtah a výpisky. Druhé cvičení navazuje na úvodní článek. Celkem je u této kapitoly šest cvičení, a to stylizační a textové. Žáci mají za úkol sestavovat osnovy, zapsat stručný obsah článku, vyhledat si rozšiřující informace k článku, nebo pořídit výtah z dané ukázky. Kapitola obsahuje dva náměty na slohovou práci. Interdisciplinární vztahy v této kapitole zastupují fyzika a pracovní činnosti.

4.2.3 Český jazyk pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií

Tato učebnice je součástí řady učebnic Českého jazyka pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia. Poprvé byla vydána v roce 1998 a od tohoto roku je schválena MŠMT ČR, a mohla tak být zařazena do seznamu učebnic pro základní školy. Autoři zařadili do učebnice z odborného funkčního stylu slohové útvary výklad, výtah a úvaha. Každá kapitola začíná vzorovým textem, na který navazují úkoly, po nich přichází výklad daného slohového útvaru a na něj navazuje část s cvičeními.

Vzorový text o rozvoji techniky uvádí kapitolu nesoucí název „Výklad“. Žáci s textem pracují, snaží se o vyvození základních znaků výkladu pomocí vhodně směřovaných otázek. Po úvodní práci s textem autoři učebnice předkládají výklad o slohovém útvaru výklad. V nadcházejících textových a stylizačních cvičeních vyhledáváme odborné názvy, termíny, sledujeme rozčlenění textu a snažíme se zodpovědět otázku, proč je text takto členěn. Dále vyhledáváme nedostatky ve větách, upravujeme, transformujeme je. Styblík a kolektiv do učebnice zařadil velké množství transformačních cvičení. Témata navržená ke slohové práci rozvíjejí mezipředmětové vztahy, zejména v oblasti hudební výchovy a dějepisu.

Kapitola věnující se slohovému útvaru výtah nejprve shrnuje poznatky a vědomosti z nižších ročníků. Vzorovému textu žák zpracovává osnovu a vypisuje z něj důležitá fakta. Další cvičení je postavené na stejných úkolech, ale navíc je rozšířeno o práci s termíny a vyhledáváním ve slovníku. V kapitole postrádáme jakýkoli výklad výtahu, což pravděpodobně způsobuje fakt, že tomuto slohovému útvaru se autoři věnovali již v předešlých dvou ročnících. Prohloubení učiva o výtahu spatřujeme v citátech a citacích, které jsou velmi důležitým zdrojem pro funkční odborný styl. Konkrétních témat pro zpracování výtahu v učebnici příliš nenajdeme. Již tradičně je slohová výchova propojena především s přírodopisem.

Poslední kapitola věnující se odbornému funkčnímu stylu se zabývá úvahou. V úvodu nalezneme dva vzorové texty, které rozvíjejí vhodně zvolené otázky. Cílem je přivést žáky k zamyšlení, které konkrétní prvky jsou pro úvahu charakteristické. Po výkladu přichází cvičení konstrukční, stylizační i textová. Žáci používají předem stanovené výrazy ve větách, které transformují do souvětí podřadných, nahrazují spojovací výrazy, zamýšlejí se nad různými vyjádřeními, hledají v nich nedostatky, nahrazují sloveso být výstižnějším slovesem apod. Cvičení sloužících k nácviku slohového útvaru úvaha autoři uvádí opravdu mnoho. Učebnice zmiňuje i vhodné fráze, kterými můžeme začít úvahu. Stejně tak nabízí množství témat k napsání závěrečné slohové práce.

4.2.4 Český jazyk pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií

Tato učebnice je závěrečnou částí řady učebnic Českého jazyka pro 2. stupeň základní školy a odpovídající ročník víceletého gymnázia. Poprvé byla vydána v roce 1996 a od tohoto roku je schválena MŠMT ČR, a mohla tak být zařazena do seznamu učebnic pro základní školy.

Styblík a kolektiv zařadil do učebnice z odborného funkčního stylu následující slohové útvary: popis pracovního postupu, výklad, výtah, úvaha, diskuse. Stejně jako v nižších ročnících i zde je jednotná struktura. Každá kapitola začíná vzorovým textem, ke kterému se váží úkoly, následuje charakteristika daného slohového útvaru a po ní přichází cvičení sloužící k nácviku útvaru. U útvarů, které jsou opakováním, protože je žák zná z nižších ročníků, jsou informace shrnuty, na tuto část navazují úkoly a cvičení; poslední část kapitoly tvoří témata samostatných projevů.

Kapitola „Popis a charakteristika“ v sobě skrývá podkapitolu „Popis děje včetně pracovního postupu“. Na úvod jsou shrnuty a prohloubeny znalosti z nižších ročníků, jelikož se s tímto slohovým útvarem nesetkáváme poprvé. V části úkoly a cvičení je uveden jeden popis pracovního postupu, a to konkrétně postup při pozorování hmyzu. S tímto úryvkem žáci pracují, zamyslí se, co by do článku doplnili, aby byl přehlednější. Následují témata samostatných projevů, která nabízí celkem čtyři témata k písemným slohovým pracím. Podkapitola obsahuje jedno obměňovací cvičení. U mezipředmětových vztahů si všimáme propojení českého jazyka s přírodopisem.

Slohový útvar výklad a výtah je strukturován obdobně jako výše zmíněný popis pracovního postupu. Žáci nejprve shrnou a prohloubí informace z nižších ročníků, které si

prakticky ověří na cvičeních a úkolech, které následují. V šesti cvičeních, která jsou jak stylizační, tak textová, žáci rozhodují, zda se jedná o text výkladový, nebo popisný a svá tvrzení zdůvodňují. Vyhledávají popisné a výkladové pasáže, ale také připravují písemný výtah z textu, který následně přednesou před třídou. Témata samostatných projevů přináší celou řadu dalších možných slohových prací, jsou výborně promyšlena a skrývají v sobě propojení například dějepisem, zeměpisem, chemií, biologií.

Se slohovým útvarem úvaha se žáci seznámili v nižším ročníku, a proto je struktura této kapitoly stejná jako předcházející zmiňované kapitoly. Vzorovým textem je úryvek z myšlenek T. G. Masaryka a jedním z úkolů žáků je vydedukovat, čeho se myšlenky týkaly. Poté se k problému rodiny a dětí, který je v textu zmíněn, mají vyjádřit sami. Další cvičení je postavené na propojení s literaturou, jelikož text tvoří báseň Praha od Františka Halase ze sbírky Torzo naděje. Žáci mají za úkol báseň výrazně zarecitovat, uvědomit si, kdy vznikla, především jaká byla společenská situace. Určit žánr a slohový postup. Zamyslet se nad tím, proč autor zvolil určité básnické prostředky. Třetí cvičení obsahuje text bez nadpisu, úkolem žáků není nic jiného, než vymyslet nadpis. V dalším cvičení žáci pracují s ukázkou od Stanislava Rudolfa. Mají se zamyslet nad některými otázkami, které z textu vyplývají. V podobném tónu se nesou zbývající dvě cvičení. Šest témat pro samostatný projev je poměrně dobře zvoleno vzhledem k věku žáků. I tato kapitola rozvíjí vztahy mezi jednotlivými předměty, konkrétně jsou zastoupeny literatura a dějepis.

Slohový útvar diskuse je uveden charakteristikou, ve které je zmíněn třeba právě fakt, že navazuje na referát či výklad. Úkol, který navazuje a sám se nabízí, je transformační, ve kterém žáci mají promyslet a obměňovat rozmanitá zahájení diskuse, případně způsob, jak navázat na diskusi, způsob, jak otázkami diskusi vyvolat, nebo naopak jak uvést shrnutí celé diskuse. Ve druhém, substitučním cvičení, má žák za úkol nevhodně užitý výraz nahradit. V dalších cvičeních žáci pracují s dialogem, učí se ho členit na repliky. Témata, navržená autory, k diskusi jsou přijatelná k věku žáků. Tato kapitola přímo vybízí k rozvoji klíčových kompetencí komunikativních a sociálních a personálních.

4.2.5 Shrnutí ediční řady učebnic SPN – pedagogického nakladatelství

Učebnice ediční řady SPN – pedagogické nakladatelství má napříč všemi čtyřmi ročníky 2. stupně základní školy zastoupen odborný funkční styl následujícími útvary: popis pracovního postupu, výpisky, výtah, výklad, úvaha a diskuse. Z toho popis pracovního postupu se vyučuje dle ediční řady ve třech ročnících (6., 7. a 9.), výpisky v jednom ročníku

(6.), slohový útvar výtah je zastoupen ve všech ročnících (6. – 9.), výklad se vyučuje ve dvou ročnících (8. a 9.), stejně tak je tomu u úvahy (8. a 9.) a poslední zástupce odborného funkčního stylu, diskuse, se vyučuje v jednom ročníku (9.).

V učebnicích se objevují stylizační cvičení, dále také textová, transformační, substituční. Převládají cvičení tradiční nad kreativními. Dalo by se říci, že převládá kvantita nad kvalitou. Ediční řada SPN nabízí velmi málo námětů, témat pro slohové práce. Vyučující se tak nemůže spoléhat jen na učebnici, ale také na vlastní nápaditost, kreativitu. Ta je samozřejmě na místě i v případě, pokud učebnice, cvičebnice, či pracovní sešit tyto náměty nabízí. Navržená témata přibližně v polovině případů nerozvíjí interdisciplinární vztahy.

Cvičení nejsou řádně promyšlena a byla umístěna nahodile. U některých kapitol se jen těžko hledá klíčová kompetence, která má být rozvíjena, průřezové téma, mezipředmětový vztah.

	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Diskuse				✓
Odborný popis				
Popis pracovního postupu	✓	✓		✓
Přednáška				
Referát				
Úvaha			✓	✓
Výklad			✓	✓
Výpisky	✓			
Výtah	✓	✓	✓	✓

Tabulka 2 - Slohové útvary odborného funkčního stylu napříč ročníky (SPN)

Konkrétní téma	Předmět	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Bitvy	dějepis		✓		
Dějiny každodennosti	dějepis		✓		✓
Divadlo	hudební výchova			✓	
Energie	fyzika			✓	✓
Fyzikální pokusy	fyzika		✓		
Laboratorní práce	přírodopis				✓
Osobnosti středověku	dějepis			✓	
Revoluce	dějepis			✓	
Suchozemská zvířata	přírodopis		✓	✓	
Úpravy, opravy	pracovní činnosti	✓			
Vyrábění, výrobky	pracovní činnosti		✓		✓

Tabulka 3 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (SPN)

4.3 Ediční řada Prodos

Ediční řada Prodos pro druhý stupeň základní školy je tvořena čtyřmi učebnicemi s rozsahem 80 stran. Učebnice autorky Milady Hirschové nemají pracovní sešit. Je k nim ale vydána příručka pro učitele, vždy jednomu ročníku odpovídá jedna příručka s rozsahem 32 stran. Učebnice nakladatelství Prodos mají schvalovací doložku MŠMT ČR.

Jazykové učebnice jsou tematicky uspořádané a jsou rozděleny na dvě části – jazyk a sloh a komunikace. Oddíl sloh je koncipován jako samostatný a je začleněn přibližně do třetí čtvrtiny učebnice. Nenalezneme zde žádné další dělení na hlavní text obsahující základní informace a doplňující úkoly, motivaci. Obsahuje ale spoustu ikonického textu a originální decentní grafickou úpravu. Pro zadání úkolů je použito tučného písma, které pomáhá k lepší orientaci v učebnici. Nejsou zde žádné odkazy na jiné zdroje, úkoly pro rychlejší žáky apod. Vše je v kompetenci vyučujícího, který danou látku obohacuje o další aktivity, či cvičení vedoucí k rozvoji klíčových kompetencí, mezipředmětových vztahů. Text obsahuje množství cvičení k probírané látce, včetně úvodních komplexních opakovacích

cvičení. Kromě těchto úkolů je v závěru učebnice zařazeno velké množství cvičení souhrnných.

Učebnice obsahuje mnoho cvičení, někdy bývá označována jako pracovní učebnice. Prohlubuje znalosti z nižších ročníků, rozšiřuje jednotlivé poznatky. Výklad je propojen s ukázkami praktických problémů.

4.3.1 Český jazyk 6

Učebnice českého jazyka pro šestý ročník poprvé vyšla v roce 1998. Toho roku získala i doložku MŠMT ČR, která umožňuje zařazení do seznamu učebnic pro základní školy. Jednotná struktura kapitol nejprve uvede vzorový text s otázkami, které k němu směřují. Po úvodním textu kapitola obsahuje výklad daného slohového útvaru, na který navazuje několik málo cvičení. V učebnici ediční řady Prodos je odborný funkční styl zastoupen v 6. ročníku popisem pracovního postupu, výpisky a výtahem.

Kapitola „Popisu pracovního postupu“ je uveden vzorovým textem, který seznamuje žáky s natíráním oken na chatě. Přičemž úkoly, které následují, s tímto článkem korespondují, dále ho rozvíjejí. Na závěr sestavují heslovitou osnovu. Krátký výklad slohového útvaru popis pracovního postupu předchází celkem pěti cvičením, řekněme až typickým pro nácvik tohoto útvaru. Pracujeme především s recepty, ale nacházíme zde i náměty pro slohové práce, které se mohou týkat úklidu pokoje, přišívání knoflíku, balení batohu na třídní výlet, čištění klece křečka, přesazování květin apod. Z uvedených témat vyplývají především vztahy s praktickými činnostmi.

Úvodní text v kapitole věnované slohovému útvaru výpisky představuje Karla IV. a české země. Z ukázky žáci heslovitě vypíší důležitá data pro život Karla IV. Na výklad zabývající se tématem výpisků bezprostředně navazují cvičení postavená především na práci s úryvky a tvorbě výpisků. Poslední úkol zadaný žákům je dlouhodobého charakteru. Spočívá v tvorbě výpisků z dětských a mládežnických časopisů o jednom určitém tématu po dobu jednoho měsíce. Po uplynutí doby žáci přečtou výpisky svým spolužákům a obohatí je o vysvětlující komentář. Kapitola v sobě ukrývá články z oboru dějepis, a tak je zřejmé mezipředmětové propojení. Postrádáme však jakákoli další témata, či výběr možných témat pro napsání slohové práce.

Struktura kapitoly „Výtah“ je odlišná od ostatních, neboť začíná samotným výkladem, a až na něj navazuje vzorový text, ze kterého žáci mají sestavit výtah znázorňující vývoj opevnění Pražského hradu. Druhé a poslední cvičení v této kapitole podporující nácvik

slohového útvaru výtah žáky nabádá k sestavení výtahu z právě probírané kapitoly v přírodopisu. Je zde tak striktně zadán, odkud mají čerpat, nemohou si téma sami zvolit. Úvodní text a cvičení propojují slohovou výchovu s dějepisem, pracovními činnostmi a vařením. Jakékoli další téma k napsání slohové práce v učebnici chybí.

4.3.2 Český jazyk 7

Učebnice českého jazyka pro sedmý ročník poprvé vyšla v roce 1999. Má platnou doložku MŠMT ČR, která umožňuje zařazení do seznamu učebnic pro základní školy. Jednotná struktura kapitol nejprve uvede vzorový text s otázkami, které k němu směřují. Po úvodním textu kapitola obsahuje výklad daného slohového útvaru, na který navazuje několik málo cvičení. V učebnici ediční řady Prodos je odborný funkční styl zastoupen v 7. ročníku slohovými útvary výpisky a výtah.

Kapitola představující slohový útvar výpisky začíná textem o Královském letohrádku. Na tento text navazuje série otázek vedoucí žáky k nejdůležitějším informacím z textu (např. kde letohrádek stojí, kdy byla zahájena stavba, kdy byl dokončen, jak dlouho stavba trvala apod.). Následuje výklad slohového útvaru výpisky prohlubující znalosti z nižšího ročníku. Navazující cvičení je shodné s cvičením v učebnici pro 6. ročník, i zde autoři zadávají žákům tvorbu výpisků z dětských a mládežnických časopisů o určitém tématu a následném přednesu ostatním spolužákům. Chybí jakékoli navržení nových témat, nových cvičení. Jediné propojení v této kapitole spatřujeme s dějepisem.

Slohový útvar výtah je v úvodu kapitoly charakterizován a doplněn pouze jedním textem, který rozvíjejí tři úkoly. Úryvek pojednává o Hippokratovi. Pokud žáci některým slovům nerozumí, jsou odkázáni na slovník, ve kterém si mají najít významy konkrétních slov. Dalším úkolem je pořízení výtahu z článku, který může být přednesen před ostatními spolužáky ve třídě. Chybějí jakékoli další cvičení, či náměty na slohové práce. Vzhledem k tématu jediného článku propojujeme český jazyk s dějepisem.

4.3.3 Český jazyk 8

Učebnice byla poprvé vydaná roku 2000 a od tohoto roku je schválena MŠMT ČR, a mohla tak být zařazena do seznamu učebnic pro základní školy. Odborný funkční styl je pro osmé ročníky zastoupen slohovými útvary výklad, výtah a úvaha.

Kapitola představující slohový útvar výklad začíná popisem, který má žákům toto téma přiblížit. Jedná se jen o úvodní představení, charakteristika výkladu prostupuje celou kapitolou. Vzorový text je oddělen písmem typu kurzíva a otázky k němu jsou odlišeny písmem tučným. Úkolem žáků je přečíst si poměrně dlouhý ukázkový text o středověkém městě, k němuž se následně vztahují úkoly typu: podtrhni termíny, urči funkci odstavců v textu, najdi vztah mezi prvním a posledním odstavcem, najdi slova citově zabarvená apod. Na toto cvičení navazuje opět další část charakteristiky výkladu a po ní následuje vzorový text populárně odborného výkladu zabývajícího se anorexií a bulimií. Žáci s tímto textem dále pracují ve smyslu sestavení osnovy a zamýšlejí se nad tím, jaká je úloha podstatných jmen odvozených od sloves ve výkladovém textu. Tím celá kapitola končí, představuje tak dva vzorové texty výkladu – odborný a populárně naučný. Chybí však jakékoli náměty k další práci, k vytvoření slohové písemné práce žáků, navržení témat apod. Z témat textů vyplývá propojení s dějepisem a přírodopisem.

Přichází velmi krátká kapitola „Výtah“ o rozsahu přibližně jednoho odstavce, která se zabývá opakováním tohoto slohového útvaru. Kapitola je koncipována do čtyř samostatných otázek, které nejprve zjišťují, co si žák pamatuje ze 7. ročníku o výtahu, odkazuje na ukázkou v kapitole „Výklad“, přičemž z ní má žák sestavit výtah, případně nabízí možnost sestavení výtahu z jedné kapitoly z učebnice dějepisu, zeměpisu, přírodopisu apod. Poslední úkol je brán spíše jako návrh domácího cvičení, jelikož žáci si mají v populárně vědeckém časopise, případně denním tisku, vyhledat výklad o přírodopisné zajímavosti nebo kulturní památce. Z toho následně pořídí výtah a na jeho základě ve vyučovací hodině přednese stručný výklad spolužákům. Kapitola je koncipována jako opakovací, shrnující poznatky z minulého ročníku. Nabízí i několik témat k samostatné práci žáků. Úkoly vedou k propojení mezipředmětových vztahů zejména s obory dějepis a výchova ke zdraví.

Poslední kapitola věnující se některému ze slohových útvarů odborného funkčního stylu nese název „Úvaha“. Začíná poměrně obsáhlým článkem, který žáky seznamuje s problematikou tvoření ženských příjmení. Navazuje na něj deset otázek, které odkazují na text, pracují s ním. Poté přichází výklad úvahy, který je tentokrát ucelený. Následují další otázky směřující k úvodnímu textu o ženských příjmeních. Ty s textem pracují ve smyslu hledání charakteristických prvků úvahy. Po šesti otázkách přichází na řadu trojice témat, o kterých mají žáci společně přemýšlet, vyskytují se tak tady náměty na úvahu. Autoři učebnice dále nabízejí další možnosti témat, ze kterých si žáci jedno vyberou a úvahu si vyzkouší napsat jako slohovou práci. Výběr mají pestrý, témata jsou lákavá, přiměřená věku žáků.

4.3.4 Český jazyk 9

Učebnice českého jazyka pro šestý ročník poprvé vyšla v roce 2001. Toho roku získala i doložku MŠMT ČR, která umožňuje zařazení do seznamu učebnic pro základní školy. Jednotná struktura kapitol nejprve uvede vzorový text s otázkami, které k němu směřují. Po úvodním textu kapitola obsahuje výklad daného slohového útvaru, na který navazuje několik málo cvičení. V učebnici ediční řady Prodos je odborný funkční styl zastoupen v 9. ročníku popisem, přednáškou a referátem.

V úvodu kapitoly představující přednášku, referát a diskusní příspěvek nejprve autoři učebnice odkazují na 8. ročník, ze kterého si žáci mají zopakovat slohový útvar výklad. Podkapitola „Přednáška“ začíná textem o antropologii, ze kterého žáci sestaví osnovu; v textu pak vyhledají otázky a tvary 1. osoby čísla množného, tedy typické znaky pro přednášku. Následuje výklad a informace o slohovém útvaru přednáška. Jakékoli další téma k procvičení chybí. Na základě ukázkového textu vyvozujeme vztah s dějepisem.

Slohový útvar referát je uveden výkladem, po kterém následuje text o nebezpečí ve vodě. K úryvku se vztahují otázky ukazující na důležité informace v textu. Jediným tématem, které autoři učebnice navrhnou k samostatné práci žáků, je příprava referátu o knize, filmu, divadelním představení. Informace o autorech, režisérovi a hercích si žáci vyhledají v rámci hodiny informační technologie na internetu, případně v učebnicích, slovnících apod. Slohovou výchovu propojují autoři s literaturou a výchovou ke zdraví.

V podkapitole „Diskusní příspěvek“ tvůrci učebnice v úvodu žákům představují, v čem se liší od přednášky a referátu. Téma k diskusi je zadáno velmi obdobně jako v jiných edičních řadách, a to dohodnutím se na sledování stejného pořadu, vybraní žáci si k tomuto pořadu připraví referát a ostatní na základě přednesených referátů budou o pořadu diskutovat.

4.3.5 Shrnutí ediční řady učebnic Prodos

Učebnice ediční řady Prodos mají odborný funkční styl zastoupen napříč všemi čtyřmi ročníky 2. stupně základní školy. Představují následující slohové útvary: popis pracovního postupu, výpisky, výtah, úvahu, výklad, přednášku a referát. Z toho je popis pracovního postupu vyučován v 6. ročníku, výpisky v 6. a 7. ročníku, v 6., 7. a 8. ročníku je vyučován výtah. Slohové útvary úvaha a výklad autoři učebnice zařazují do 8. ročníku. Přednáška, referát a diskusní příspěvek jsou zastoupeny v 9. ročníku.

Učebnice, pravděpodobně díky svému malému rozsahu, nenabízejí příliš cvičení. Objevují se cvičení textová, stylizační, substituční i transformační. Vhodné by bylo doplnit učebnici pracovním sešitem. V tomto ohledu má větší možnost kreativity vyučující, který přijde s dalšími typy cvičení a úkolů. Témat pro slohové práce žáků v učebnici mnoho nenalezneme, ale pokud ano, jsou zajímavá a pestrá, autoři se snaží o zařazení témat z různých oborů. Cvičení, úkoly i témata plně odpovídají věku žáků a jsou bezesporu kvalitní. V učebnicích převažuje kvalita cvičení nad kvantitou.

Cvičení jsou vybrána vhodně k rozvoji klíčových kompetencí, je brán zřetel na mezioborové vztahy a průřezová témata.

Konkrétní téma	Předmět	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Archeologie	dějepis	✓			
Novověké stavby	dějepis		✓		
Osobnosti starověku	dějepis		✓		
Osobnosti středověku	dějepis	✓			
Středověké stavby	dějepis			✓	
Úpravy, opravy	pracovní činnosti	✓			
Úrazy	výchova ke zdraví				✓
Vaření	vaření	✓			
Vyrábění, výrobky	pracovní činnosti	✓			
Vývoj člověka	dějepis				✓
Životní styl	výchova ke zdraví			✓	

Tabulka 4 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (Prodos)

	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Diskuse				✓
Odborný popis				
Popis pracovního postupu	✓			
Přednáška				✓
Referát				✓
Úvaha			✓	
Výklad			✓	
Výpisky	✓	✓		
Výtah	✓	✓	✓	

Tabulka 5 - Slohové útvary odborného funkčního stylu napříč ročníky (Prodos)

4.4 Ediční řada Tobiáš

Řada učebnic Český jazyk pro 2. stupeň ZŠ je tvořena čtyřmi učebnicemi o rozsahu 120–130 stran a pracovními sešity. Vyučující k této ediční řadě nemají možnost příručky pro učitele. Učebnice v úvodu odkazuje na internetovou adresu vydavatelství, na které jsou umístěny metodické pokyny k práci s učebnicí. Celá tato řada má doložku MŠMT ČR, a tak mohou být učebnice zařazeny do seznamu učebnic pro základní školy jako součást ucelené řady pro vyučovací předmět český jazyk.

Učebnice této ediční řady mají promyšlenou didaktickou koncepci. Ta je postavená především na přehledném a graficky nepřetíženém pojetí výukových textů a systematické prezentaci učiva. Učivo na sebe postupně navazuje, jednotlivé kroky jsou od sebe graficky zřetelně odděleny. To umožňuje kdykoli se vrátit k neupevněnému učivu a znovu si ho krok za krokem osvojit a procvičit. Učebnice je vhodná i pro samostatnou práci žáků, samostatné doplnění učiva bez učitelova výkladu. V samém úvodu učebnice je pasáž věnovaná radám, jak s učebnicí a případně pracovním sešitem zacházet.

Oddíl zabývající se slohovou výchovou je zařazen v poslední čtvrtině učebnice a je koncipován jako samostatný. Totéž uspořádání platí i v pracovním sešitě. Učebnice tvoří hlavní text obsahující základní informace, výklad a základní typy cvičení. Ta jsou značena písmeny abecedy. Pokud navazuje na učebnici stejný typ cvičení v pracovním sešitě, je k písmenu připojena číslice (např. cvičení v učebnici je označeno jako a1, v pracovním sešitě bude mít označení a2). Učebnicí se prolínají i části věnované opakování a procvičování učiva z předchozích ročníků, pro snadnou orientaci jsou označeny tyto kapitoly šedou barvou. Ve

slohové části se objevuje znaménko šipky, to odkazuje k navazujícímu cvičení v pracovním sešitě, případně opačně – z pracovního sešitu do učebnice. Učebnice má spoustu ikonického textu v podobě různých ilustrací, někde jich je opravdu mnoho, autoři by se mohli držet hesla „méně znamená více“.

Pracovní sešit, který je k učebnici vydáván, má rozsah přibližně 60 stran. Na rozdíl od učebnice je černobílý, výjimku tvoří barevný přebal, ale je také doplněn různými kresbami. Ty se vyskytují spíše sporadicky. Obsahuje celou řadu různých cvičení na procvičení probrané látky, a slouží tak jako další materiál k procvičování. Na závěr jednotlivých kapitol nabízí soubor kontrolních cvičení, která shrnují poznatky z právě probraného učiva.

4.4.1 Český jazyk 7 – Učebnice pro 7. ročník

Český jazyk 7 – učebnice pro 7. ročník byla poprvé vydána roku 2001, v květnu tohoto roku byla schválena MŠMT ČR, a zařazena tak do seznamu učebnic pro základní školy jako součást ucelené řady učebnic pro vyučovací předmět český jazyk. Do 7. ročníku kolektiv autorů zařadil z odborného funkčního stylu následující slohové postupy: výpisky, výtah, popis pracovního postupu a referát. Každá kapitola, pokud je pro žáky opakováním, začíná právě tímto opakováním, následuje červenou barvou odlišená stručná charakteristika konkrétního slohového útvaru, vzorový text a cvičení.

První kapitola, která se zabývá odborným funkčním stylem nejen v této konkrétní učebnici, nýbrž v celé ediční řadě, opakuje pojem osnova, vysvětluje slohový útvar výpisky a zmiňuje citáty. Po stručné charakteristice mají žáci za úkol ze vzorového textu sestavit osnovu v rámci opakování a následně pořídit výpisky informací a myšlenek, které je zaujaly. V zadání žákům připomínají nezbytné náležitosti pro tento slohový útvar. V případě, že škola vyučuje v ostatních předmětech podle jiných edičních řad, bude vypracování dalšího cvičení obtížné. Učebnice totiž odkazuje na konkrétní učebnici rodinné výchovy a konkrétní stranu. Žáci mají s článkem dále pracovat. Lze ale využít jiné cvičení, které žáky odkazuje na denní tisk a knihy. Na úplný závěr kapitoly autoři uvedli příklad tématu mluvního cvičení, pantomimické ztvárnění rčení a dramatizaci libovolného citátu. Pracovní sešit se věnuje pouze citátům, osnovu a výpisky opomíjí. Z uvedených témat lze odvodit vztahy s předměty dějepis a rodinná výchova.

Slohový útvar výtah je pro žáky nový, a tak zde není zařazena opakovací část. Kapitola odkazuje ve svém počátku na předchozí stranu, na které jsme se zabývali výpisky.

Cílem je porovnání výtahu a výpisků. Následuje známý červený text, který informuje o výtahu a velmi stručně ho charakterizuje. Navazuje odstavec představující žákům výtah obsáhleji než jednou větou. Přicházejí stylizační cvičení a korekturní cvičení. Žáci obměňují věty, zkouší vytvořit vlastní výtah z kterékoli jiné učebnice, vybírají, z kterých textů je vhodné provádět výtah. Učebnice obsahuje pár zajímavých námětů, témat, slohových prací. Pracovní sešit se tématu výtah věnuje jedním cvičením označeným jako závěrečná práce. Žáci si mají vybrat libovolné téma, jim blízké, související s jejich zálibami, a z odborných knih, encyklopedií nebo článků v tisku pořídit výtah.

„Popis pracovního postupu“ je poměrně rozsáhlá kapitola. V úvodu se nachází dva vzorové texty popisující rozdělení ohně a výrobu svícnu z cukru. Úkolem žáků je vytvořit osnovu těchto textů. Poté přichází na řadu poučka, charakteristika popisu pracovního postupu. Následují cvičení využívající ilustrace, stylizační cvičení, textová a obměňovací cvičení. Úkoly jsou zajímavé, odpovídají věku žáků. Námětů pro nácvik popisu pracovního postupu je v učebnici opravdu mnoho. Autoři odkazují na knihu D. Defoea Robinson Crusoe, ve které žáci mohou vyhledat příklady popisů pracovního postupu. Hodinu slohu můžeme propojit i s hodinou vaření, jelikož v učebnici je připraven popis přípravy míchaných vajíček. Úkolem žáka je seřadit jednotlivé úkony ve správném a logickém pořadí. Autoři zmiňují i návod, který je popisem pracovního postupu s praktickým cílem. Na závěr celé kapitoly jsou souhrnná cvičení obsahující náměty témat k napsání slohové práce. Další možnosti cvičení a témat k nácviku tohoto slohového útvaru se nacházejí v pracovním sešitě. Slohovou výchovu v této kapitole propojujeme s pracovními činnostmi, vařením, výchovou ke zdraví a pěstitelskými pracemi.

Kapitola „Referát“ začíná delší charakteristikou a na ni navazuje jeden ukázkový text. S tím se ale v tu chvíli nikterak npracuje, odkazuje se na něj až na protější stránce ve 3. cvičení. Následně zde autoři zmiňují reklamu a až na následující stránce se úkoly vrací k referátu. Je uveden nový vzorový text, spíše se jedná jen o úvod k referátu a na něj navazuje transformační cvičení. Poslední cvičení dává žákům za úkol připravit si referát na některé aktuální téma, odkazuje je na úvodní vzorový referát a ukládá jim, jak mají postupovat. Pracovní sešit má cvičení velmi podobné, opět si žáci mají připravit pro své spolužáky referát o jakékoli skutečnosti, kterou blíže znají, která jim je známá.

4.4.2 Český jazyk 8 – Učebnice pro 8. ročník

Český jazyk 8 – učebnice pro 8. ročník byla poprvé vydána roku 2002. V tomto roce také získala doložku MŠMT ČR, konkrétně v srpnu 2002 došlo k zařazení do seznamu učebnic pro základní školy jako součást ucelené řady učebnic pro vyučovací předmět český jazyk. Do 8. ročníku kolektiv autorů zařadil z odborného funkčního stylu následující slohové postupy: popis pracovního postupu, výklad a úvaha. Každá kapitola, pokud je pro žáky opakováním, začíná právě opakováním, následuje červenou barvou odlišená stručná charakteristika konkrétního slohového útvaru, vzorový text a cvičení.

Vzhledem k faktu, že popis pracovního postupu byl probrán již v sedmém ročníku, na začátku této kapitoly najdeme opakování, které shrnuje teoretické poznatky tohoto slohového útvaru. Na něj navazuje text rozšiřující, prohlubující teoretické znalosti žáků. Vzorový text slouží jako materiál k následujícím otázkám. Další cvičení je propojené s informační technologií, neboť žáci mají vytvořit popis pracovního postupu při kopírování souboru, instalaci programu, práci s antivirovým programem. Témata jsou pro žáky určitě nesmírně zajímavá, při běžné práci na počítači tyto úkony provádějí, případně se s nimi seznámili v hodinách informační technologie. Pracovní sešit v rámci tohoto tématu po žácích vyžaduje sestavení osnovy k ukázkovému textu a na základě jednotlivých bodů žáci sestaví popis stavby kachlových kamen. Žáci mohou využít i obrazového materiálu, který je v pracovním sešitě ukázán. Kapitoulou se prolínají předměty: pracovní činnosti, informační technologie a přírodopis.

Kapitola „Výklad“ je v učebnici uvedena charakteristikou a vzorovým textem, k němuž se vztahují úkoly. Nácvik výkladu je spojen s termíny, odbornými výrazy. Těmi se věnuje v učebnici cvičení, ve kterém žáci přiřazují termíny do odpovídajících oborů lidské činnosti. V případě nejistoty jsou odkázáni na Slovník cizích slov. V dalším cvičení uspořádají zadané údaje do logických celků a pokusí se v krátkém výkladu shrnout dané informace. Přichází další cvičení pomáhající aplikovat teoretické poznatky do roviny praktické. Na výběr je z mnoha zajímavých témat. Cvičení jsou opravdu rozmanitá, ať už se jedná o cvičení stylizační, substituční, transformační nebo textová. Do kapitoly autoři přidali téma výtahu ve formě opakování, shrnutí. Zmiňují stručně i přednášku jako projev mluvený. Pracovní sešit přináší cvičení ve formě úryvku s promíchanými jednotlivými částmi výkladu a návrhem na vytvoření jednoduchého a srozumitelného výkladu určeného malému školákovi. Téma není zadáno, žák pracuje s instrukcemi zmíněnými v sešitě, ale téma si volí sám. Slohovou výchovu propojujeme s dějepisem, výchovou ke zdraví a hudební výchovou.

Na úvodní charakteristiku úvahy navazují tři vzorové texty, se kterými se dále pracuje. Žák formuluje hlavní myšlenku, povídá si o tom, jak na něj působí, zamýšlí se nad tím, co pro něj znamená budoucnost, čeho se bojí, co očekává. Bezesporu zajímavé je téma pro vlastní úvahu žáků (Fandi, ale zůstaň člověkem). Autoři zmiňují i citáty jako východisko úvahy. Celou kapitolu prostupují různé otázky, které nutí žáky zamyslet se nad daným tématem, skutečností. Témat pro slohovou práci je zde mnoho, jsou zajímavá, pro žáky jistě atraktivní, přitažlivá, úměrná jejich věku. Návěstu slohového útvaru úvaha je v učebnici věnován velký prostor a poměrně mnoho cvičení stylizačních, substitučních, transformačních, problémových a textových. Úvahou je zakončen i pracovní sešit, žáky vybízí k uvažování nad různými tématy, nabádá je k práci s textem a navrhuje témata pro závěrečnou práci.

4.4.3 Český jazyk 9 – Učebnice pro 9. ročník

Český jazyk 9 – učebnice pro 8. ročník byla poprvé vydána roku 2003. V tomto roce také získala doložku MŠMT ČR, konkrétně v srpnu 2003 došlo k zařazení do seznamu učebnic pro základní školy jako součást ucelené řady učebnic pro vyučovací předmět český jazyk. Do 9. ročníku kolektiv autorů zařadil z odborného funkčního stylu následující slohové postupy: výklad, úvahu, odborný popis, popis pracovního postupu. Struktura této učebnice je od předcházejících ročníků poněkud odlišná. Jednotlivé slohové postupy jsou přiřazeny do kapitol podle funkčních stylů. Oddíl slohu je tak tvořen jednou velkou kapitolou s názvem funkční styly, ty se dále dělí na jednotlivé druhy stylů a k nim jsou posléze zařazeny konkrétní slohové útvary. Každá kapitola, pokud je pro žáky opakováním, začíná právě opakováním, následuje červenou barvou odlišená stručná charakteristika konkrétního slohového útvaru, vzorový text a cvičení.

V kapitole „Funkční styl odborný“ se jako první opakuje výklad, který žáci znají z osmého ročníku. Základní charakteristické rysy výkladu doplňuje ukázkový text, ke kterému se váže jeden úkol na rozlišení výkladu odborného od populárně naučného (popularizujícího). Rozsáhleji téma zpracovává pracovní sešit. Nabádá žáky k vypracování výkladu o tygru sibiřském. Informace žáci naleznou v učebnici, kam je pracovní sešit odkazuje, případně doplňující informace se nacházejí přímo pod zadáním v pracovním sešitě ve formě plakátu. Do učebnice odkazuje i další cvičení týkající se výkladu tentokrát z oblasti zeměpisu. Třetí cvičení obsahuje základní informace o prvních lidech na Měsíci, žáci si dohledají další potřebné údaje, fakta a pokusí se o vytvoření výkladu pro své spolužáky.

Poslední zadání nabízí možnost zpracování místního turistického průvodce, ve kterém žáci seznámí turisty s obcí, v níž žijí. Rozdělí si ve třídě úkoly tak, aby se jim podařilo shromáždit všechny základní informace podle předem navržené osnovy. Slohovou výchovu tak propojujeme se zeměpisem a přírodopisem.

Slohový útvar úvaha představuje ukázkový text od J. Dědečka s názvem *Scestná úvaha*. Chybí jakékoli informace charakterizující úvahu. Autoři se jí v učebnici dále příliš nevěnují, pouze představují pár citátů, se kterými se žáci mají seznámit a pokusit se vysvětlit obsah těchto moudrostí. V tomto případě je vhodné mít k dispozici pracovní sešit, který nabízí další řadu možných stylizačních a textových cvičení, celou škálu témat a návrhů na slohovou práci žáků. Autoři propojují slohovou výchovu s literární, odkazují žáky na krásnou literaturu, kterou právě čtou, úkolem je vyhledání úvahových pasáží, následuje čtení ve třídě a debata o tom, zda ostatní souhlasí, či nikoliv se sdělovanými myšlenkami. Téma pro úvahu, které může u žáků vzbudit zájem, se týká trendů v technologiích mobilní komunikace. Učebnici nabízí i jiná zajímavá témata, například: *Co nás v této budoucnosti čeká? Jaké jsou klady a zápory užívání mobilních médií?*

„Odborný popis“ ihned v úvodu pracovního sešitu představuje nepovedený pokus žáka o vytvoření odborného popisu, po faktické stránce mu není co vytknout, ale dopustil se několika stylizačních a mluvnických chyb. Žáci s textem pracují, chyby naleznou a odstraní je. Toto vše žák nalezne na základě teoretických znalostí z učebnice, ve které je slohový útvar vysvětlen a na vzorovém textu ukázán. S textem se dále pracuje na základě otázek. Žák pomocí nich přijde na fakt, čím se liší popis odborný od prostého, dokáže vyhledat termíny jednoslovné i víceslovné. Český jazyk tak propojujeme především s přírodopisem.

Poslední zmíněný slohový útvar v rámci odborného funkčního stylu je popis pracovního postupu. V učebnici podkapitulu uvádí vzorový text, na který navazují promyšlené otázky. V učebnici opět chybí jakákoli cvičení, ale to vynahrazuje pracovní sešit ukrývající v sobě cvičení stylizační, transformační a doplňovací. Žáci například zjišťují, které důležité údaje postrádá předložený recept na kuřecí salát s ořechy. Případně v popisu pracovního postupu doplňují chybějící skutečnosti, kterých se činnost týká. Kapitola v sobě ukrývá i nabídku témat pro slohovou práci žáků.

4.4.4 Shrnutí ediční řady učebnic Tobiáš

Učebnice ediční řady Tobiáš má odborný funkční styl zastoupen ve třech ročnících základní školy. Věnujeme se mu od 7. do 9. ročníku, a to následujícími slohovými útvary:

popisem pracovního postupu, výtahem, výpiskem, referátem, výkladem, úvahou a odborným popisem. Z toho popis pracovního postupu se vyučuje ve třech ročnících (7., 8. a 9.), výtah se vyučuje v 7. ročníku, slohový útvar výpisky autoři učebnice zařadili taktéž do 7. ročníku, stejně je tomu tak u referátu. Slohové útvary výklad a úvaha se vyučují podle této ediční řady v 8. i 9. ročníku, odborný popis pouze v 9. ročníku.

V učebnicích a pracovních sešitech převažují textová a stylizační cvičení, objevují se i cvičení substituční a transformační. Ediční řada Tobiáš nabízí u některých slohových útvarů širokou škálu témat pro slohové práce žáků, u některých útvarů je zcela v kompetenci učitele téma ke slohové práci žáka vymyslet. Témata jsou velice zajímavá a pestrá, z různých oborů, a tak by žák neměl mít problém s výběrem tématu. Cvičení jsou rozmanitá a kvalitní, u některých slohových útvarů je cvičení méně, u některých více, ale rozhodně to není na úkor kvality. Úkoly a cvičení jsou navrženy tak, aby odpovídaly věku žáků, a přibližně v polovině případů rozvíjí další kreativitu žáků.

Cvičení jsou vhodně vybrána, rozvíjí jak klíčové kompetence, tak je brán zřetel na průřezová témata, jinak tomu není ani u mezipředmětových vztahů, na které se v této ediční řadě bere velký zřetel.

	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Diskuse				
Odborný popis				✓
Popis pracovního postupu		✓	✓	✓
Přednáška				
Referát		✓		
Úvaha			✓	✓
Výklad			✓	✓
Výpisky		✓		
Výtah		✓		

Tabulka 6 - Slohové útvary odborného funkčního stylu napříč ročníky (Tobiáš)

Konkrétní téma	Předmět	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Hydrosféra	zeměpis			✓	
Kontinenty	zeměpis				✓
Pěstování	pěstitelské práce		✓		
Práce na počítači	informační technologie			✓	
Suchozemská zvířata	přírodopis				✓
Recepty	vaření		✓	✓	
Rostliny	přírodopis				✓
Úrazy	výchova ke zdraví		✓		
Vesmír	zeměpis				✓
Vyrábění, výrobky	pracovní činnosti		✓	✓	
Zemětřesení	zeměpis			✓	
Zpěváci	hudební výchova			✓	
Život ve starověku	dějepis			✓	
Životospóra	výchova ke zdraví			✓	

Tabulka 7 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (Tobiáš)

4.5 Porovnání edičních řad

Pro potřeby naší práce jsme zvolili učebnice následujících nakladatelství: Fraus, SPN, Prodos a Tobiáš. Protože k učebnicím edičních řad Fraus a Tobiáš vycházejí i pracovní sešity, do práce jsme je také zahrnuli. Nemůžeme hodnotit a porovnávat učebnice SPN, jelikož v praxi jsou používány stále učebnice staré, které neodpovídají RVP. Sice jsou již vydány nové učebnice, které jsou v souladu s RVP, ale školy je zatím nenakupují. Proto učebnice ediční řady SPN neporovnáváme z hlediska RVP a nebudou k nim vydána doporučení.

V práci porovnáváme zastoupení jednotlivých slohových útvarů odborného funkčního stylu v konkrétních edičních řadách napříč ročníky. Zjišťujeme tak, které slohové útvary

jsou vyučovány v jednotlivých ročnících, zda se ediční řady učivem od sebe navzájem liší a kolik prostoru zaujímá odborný funkční styl v učebnicích. Dále se zabýváme vzorovými texty, které mají za úkol žáky seznámit s typickými prvky pro konkrétní slohový útvar. Zkoumáme také cvičení, zaměřujeme se na nejčastější druhy cvičení, a na stereotypnost. A to zejména proto, že pro žáky je důležité mít cvičení velmi pestrá, různorodá, nezaměřující se stále na totéž. Učebnice hodnotíme i z hlediska témat, u kterých je také velmi důležitá pestrost a rozmanitost. Témata úzce souvisí s mezipředmětovými vztahy, na které se v práci také zaměřujeme. Propojení slohové výchovy s jinými předměty je důležité, žáci tak přijímají informace z jiných oborů, aniž by si to kolikrát uvědomili.

Zastoupení jednotlivých slohových útvarů odborného funkčního stylu znázorňuje následující tabulka:

	6. ročník	7. ročník	8. ročník	9. ročník
Fraus	popis pracovního postupu, výpisky výtah	popis pracovního postupu, výtah	výtah, výklad, úvaha	popis pracovního postupu, úvaha, diskuse
SPN	popis pracovního postupu, výpisky, výtah	popis pracovního postupu, výtah	úvaha, výklad, výtah	popis pracovního postupu, výklad, výtah úvaha, diskuse
Prodos	popis pracovního postupu, výpisky, výtah	výpisky, výtah	výklad, výtah, úvaha	přednáška, referát, diskusní příspěvek
Tobiáš	_____	výpisky, výtah, popis pracovního postupu, referát	popis pracovního postupu, výklad, úvaha	výklad, úvaha, popis pracovního postupu, odborný popis

Tabulka 8 - Zastoupení odborného funkčního stylu v učebnicích 2. stupně ZŠ

Učebnice zmíněných edičních řad se liší, jak je patrné z tabulky, v rámci zařazení jednotlivých slohových útvarů do výuky. Ve většině případů se žák setkává s odborným funkčním stylem nejprve prostřednictvím slohového útvaru popis pracovního postupu. Učebnice pro 6. ročník od nakladatelství Fraus, SPN a Prodos se shodují s výběrem konkrétních slohových útvarů odborného funkčního stylu, oproti nim učebnice ediční řady Tobiáš odborný funkční styl do výuky v 6. ročníku vůbec nezařazuje.

Shodným prvkem v učebnicích pro 7. ročník je slohový útvar výtah, se kterým se žáci krom ediční řady Tobiáš setkávají podruhé. S výtahem koresponduje slohový útvar výpisky, kterému se v 7. ročníku věnuje učebnice od nakladatelství Prodos, téma navazuje na 6. ročník a je rozšířeno, a učebnice ediční řady Tobiáš, ve které se s tímto tématem setkáváme poprvé. V této edičně řadě je v 7. ročníku zařazen referát, v ostatní řadách tomu tak není. Vyjma učebnic od nakladatelství Prodos se ostatní ediční řady věnují shodně popisu pracovního postupu.

Shodně je v učebnicích pro 8. ročník představována úvaha, výklad i výtah. V učebnicích ediční řady Tobiáš je navíc ke zmíněným útvarům přidán i popis pracovního postupu. Tento slohový útvar se vyučuje i v 9. ročníku mimo učebnice od nakladatelství Prodos. Tentýž fakt platí i pro slohový útvar úvaha. Diskuse, diskusní příspěvek je také zařazen do námi zkoumaných učebnic, ovšem v učebnici Tobiáš je jen okrajově zmíněn, a proto nebyl uveden do tabulky. Slohový útvar výklad je zařazen do učebnic od nakladatelství Tobiáš a SPN, kde je navíc rozšířen o výtah. Učebnice ediční řady Prodos přichází jako jediná s přednáškou, kterou doplňuje referát. Nakladatelství Tobiáš v učebnici pro 9. ročník navíc, oproti řadám ostatním, uvádí odborný popis. Z hlediska zastoupení jednotlivých slohových útvarů odborného funkčního stylu jsou nejvhodnější učebnice od nakladatelství Tobiáš a Prodos. A to z toho důvodu, že v učebnicích je zastoupen navíc slohový útvar referát a odborný popis.

Vzorové texty nalezneme ve všech zmíněných učebnicích. Nejvíce těchto textů najdeme u ediční řady učebnic nakladatelství Tobiáš. U ediční řady Prodos a SPN se neobjevují autentické slohové práce žáků, které vykazují kompoziční, případně stylistické chyby, tyto texty bývají zařazovány zpravidla proto, aby se žáci těchto chyb sami vyvarovali. V některých případech jsou zvoleny texty bez jakýchkoli chyb, které mohou žáky motivovat k další tvůrčí práci. Texty jsou ve všech učebnicích zastoupeny úryvky z beletrie, učebnicovými texty humanitních a přírodních věd, úryvky z encyklopedií a časopisů. Většinou jsou zvoleny tak, aby byly tematicky žákům bližší, vzbudili u nich zájem, motivovali je, a proto se zde vyskytují pravidla různých her, zajímavosti z historie apod.

Vzorové texty plní bezpochybně i funkci výchovnou. Z hlediska zastoupení vzorových textů bychom si pro výuku odborného funkčního stylu zvolili ediční řadu nakladatelství Fraus. A to z důvodu vhodně zvolených vzorových textů, které obsahují typické znaky pro daný slohový útvar.

Učebnice ediční řady Fraus vykazují stereotyp ve využívání cvičení. Jsou zde zastoupena cvičení textová, která se zaměřují především na tvorbu osnovy a zřídka pracuje dále s textem, cvičení stylizační, transformační i substituční. V učebnici i pracovním sešitě cvičení převažují nad ukázkovými a výkladovými texty, můžeme proto říci, že slohová část učebnice věnovaná odbornému funkčnímu stylu je zaměřena prakticky. Stejně zaměření má i ediční řada nakladatelství SPN. Nabízí velké množství cvičení a oproti učebnicím nakladatelství Fraus jsou tato cvičení i rozmanitá. Převažují cvičení stylizační nad textovými. Učebnice ediční řady Prodos nenabízí velký výběr cvičení. Jak již bylo zmíněno, bylo by vhodné zvážit vydání pracovního sešitu s další nabídkou cvičení a úkolů. Pracovní sešit by byl zcela jistě velkým pomocníkem pro vyučující i žáky. Z hlediska zastoupení druhů cvičení se jako nejvhodnější pro výuku odborného funkčního stylu jeví ediční řada učebnic od nakladatelství Tobiáš. Nabízí textová a stylizační cvičení, která jsou doplněna cvičeními substitučními a transformačními.

Nejvíce témat navrhuje ediční řada nakladatelství Fraus, naopak nejnížší počet témat je zastoupen v ediční řadě nakladatelství Prodos. Ve všech edičních řadách, zejména u popisu pracovního postupu, využívají ilustrace, které mohou mít funkci osnovy, podle níž žák postupuje při popisu. Učebnice všech nakladatelství se snaží o volnost, nenařizují striktně jedno téma, ale nabízí výběr minimálně ze dvou možností. Opakujícím se tématem v několika edičních řadách při popisu pracovního postupu je laboratorní pokus. Při výkladech, referátech, výpiscích, výtazích učebnice žáky často odkazují na učebnice dějepisu, přírodopisu a zeměpisu. Za zajímavá témata ediční řady Fraus lze považovat tato: *Výroba prání ubrouskovou technikou* (popis pracovního postupu), *Úvaha přechodu pro chodce*. Ediční řada Prodos přichází ze zajímavými tématy úvah, zmiňme například tyto: *S úsměvem jde všechno líp, Jsem lenoch?* Nakladatelství Tobiáš přichází ze zajímavým návrhem propojení informační technologie a slohové výchovy při popisu pracovního postupu *kopírování souboru, instalace programu*, zajímavá má i témata úvah, za zmínku jistě stojí: *Co by se stalo kdyby...* Z hlediska témat bychom si zvolili pravděpodobně učebnici ediční řady Tobiáš.

Mezipředmětový vztah je patrný ve všech zmíněných edičních řadách. Nejčastěji vykazují vztah k dějepisu a pracovním činnostem. Nalezneme vztahy i k informační

technologii, fyzice, zeměpisu, chemii. Nejmenší zastoupení interdisciplinárních vztahů, jak je patrné z tabulky, pozorujme v ediční řadě nakladatelství Prodos.

	Fraus	SPN	Prodos	Tobiáš
Dějepis	✓	✓	✓	✓
Fyzika	✓	✓		
Chemie	✓			
Hudební výchova	✓	✓		✓
Informační technologie				✓
Pěstivelské práce				✓
Pracovní činnosti	✓	✓	✓	✓
Přírodopis	✓	✓		✓
Vaření	✓		✓	✓
Výchova ke zdraví			✓	✓
Zeměpis	✓			✓

Tabulka 9 - Zastoupení mezipředmětových vztahů v učebnicích 2. stupně ZŠ

Z níže uvedené tabulky vyplývá fakt, že ediční řada učebnic Fraus se ve výkladové části věnuje nejvíce popisu pracovního postupu, z hlediska cvičení jasně převažuje úvaha. Vůbec se nezabývá odborným popisem, přednáškou a referátem. Učebnice od nakladatelství SPN jsou zaměřeny ve výkladové části na slohové útvary popis pracovního postupu, výklad a výtah; co se týče procvičování, nejvíce cvičení je věnováno úvaze, nastává tak shoda s ediční řadou učebnic Fraus. Stejnou shodu pozorujeme i u vynechání některých slohových útvarů. Učebnice ediční řady Prodos má krom odborného popisu zastoupeny všechny zmíněné slohové útvary, z toho dvakrát v učebnicích uvádí výklad výpisků a výtahu. Tyto slohové útvary mají v učebnici největší zastoupení z hlediska počtu cvičení. Ovšem v porovnání s ostatními edičními řadami má cvičení velmi málo, pravděpodobně také z důvodu nevydávání pracovních sešitů. Učebnice od nakladatelství Tobiáš se nejvíce vrací k popisu pracovního postupu z hlediska výkladového, stejně jako je tomu u nakladatelství SPN a Fraus. Tento slohový útvar má největší zastoupení i v počtu cvičení. Učebnice se nevěnuje přednášce, diskusi jen okrajově zmiňuje. Z tabulky dále vyplývá, že nejčastěji se učebnice věnují výkladu popisu pracovního postupu, který není zanedbán ani z hlediska počtu cvičení. Dále můžeme říci, že učebnice se zabývají nejvíce nácvikem slohového útvaru

úvaha. Z hlediska počtu výkladů a cvičení se jako nejméně vhodná jeví učebnice nakladatelství Prodos.

	Fraus		SPN		Prodos		Tobiáš	
	Výklad	Cvičení	Výklad	Cvičení	Výklad	Cvičení	Výklad	Cvičení
Diskuse	1	8	1	3	1	1	-	-
O. popis²⁰	-	-	-	-	-	-	1	5
PP pos.²¹	3	22	3	21	1	5	3	25
Přednáš.²²	-	-	-	-	1	2	-	-
Referát	-	-	-	-	1	2	1	4
Úvaha	2	35	2	33	1	4	1	18
Výklad	2	20	3	25	1	2	2	10
Výpisky	1	3	1	4	2	5	1	3
Výtah	3	19	3	26	2	7	2	7

Tabulka 10 - Zastoupení konkrétních slohových útvarů odborného funkčního stylu v učebnicích a pracovních sešitech 2. stupně ZŠ

²⁰ Odborný popis.

²¹ Popis pracovního postupu.

²² Přednáška.

5 Soubor doporučení pro jednotlivé ediční řady

V této části práce se pokusíme navrhnout cvičení pro jednotlivé ediční řady. Tato doporučení by měla odstranit nedostatky, které byly při analýze zjištěny. Můžeme tak říci, že se jedná o návrhy, které by měly pomoci v učebnicích jednotlivých edičních řad vylepšit nácvik odborného funkčního stylu.

5.1 Ediční řada Fraus

Učebnice ediční řady Fraus vykazují ve využívání cvičení stereotyp, a proto by bylo vhodné se na cvičení v této ediční řadě více zaměřit. Cvičení jsou postavena spíše na tvorbě osnov. Jen málokdy se v učebnicích a pracovních sešitech objevují cvičení, která by s textem více pracovala. Doporučujeme k textům vytvořit soubor otázek a úkolů zaměřujících se více na práci s textem. Může se například jednat o úkol typu: Z textu vypiš alespoň 3 odborné názvy a pokus se je vysvětlit vlastními slovy. Na toto zadání lze ihned navázat otázkou: V kterých textech se především setkáváš s termíny, odbornými výrazy? Tyto úkoly žákovi pomohou text lépe pochopit, poznat typické znaky pro odborný funkční styl a daný slohový útvar.

V učebnicích a pracovních sešitech ediční řady Fraus dále postrádáme rozvíjení slovní zásoby. Vhodné by bylo zařazení těchto cvičení například u popisu pracovního postupu. Může se jednat o cvičení typu: Doplň synonyma k následujícím slovesům; Vymysli slovesa, která se dají použít při popisu následujících pracovních postupů. Po těchto zadáních by následoval výčet sloves, případně návrhů na popisy pracovních postupů. Žáci by tak vymýšleli vhodná slova, či slovní spojení. Rozvíjeli by tím svou slovní zásobu a zjistili by, že nemusí používat stále stejného slova, ale slova lze i obměňovat.

Pro žáky je nesmírně důležité znát slohový útvar i v rovině teoretické. V učebnicích postrádáme jakékoli cvičení, které by se zaměřovalo právě na teorii. Máme na mysli takové cvičení, ve kterém žák z řady nabízených pojmů vybírá to, co například do úvahy nepatří. Případně naopak zakroužkuje ty jazykové prostředky, které jsou charakteristické pro slohový útvar výklad. Pro snazší pochopení rozdílu mezi výtahem a výpisky bychom autorům učebnice doporučili zařadit cvičení, ve kterém by žáci pomocí tabulky zjišťovali rozdíly mezi zmíněnými slohovými útvary. S touto tabulkou by se dále pracovalo, mohly by k ní být přidán například následující úkol: Z tabulky odvod' alespoň dva rozdíly mezi slohovým útvarem výtah a výpisky.

Z hlediska témat a mezipředmětových vztahů bychom do učebnice zařadili propojení slohové výchovy s tělesnou výchovou, a to konkrétně výkladem pravidel libovolné sportovní hry. Dále navrhuje zařazení výchovy ke zdraví například ve formě zpracování výkladu na téma potravinová pyramida, vitamíny, zdravé potraviny apod. Mezipředmětové vztahy lze v učebnici obohatit o propojení slohové výchovy a informační technologie. Žáci napíší popis pracovního postupu při práci na internetu, při práci s programem Microsoft Word apod. Žáci také mohou zpracovávat referáty týkající se zpěváků, hudebních skladatelů apod., tím propojíme slohovou výchovu s výchovou hudební.

5.2 Ediční řada Prodos

Učebnice ediční řady Prodos mnoho cvičení nenabízí. A tak se nabízí učebnici doplnit dalšími aktivitami pro nácvik odborného funkčního stylu. Cvičení jsou zastoupena jak cvičeními textovými, stylizačními, substitučními i transformačními. Z hlediska typů cvičení jsou tak cvičení zvolena správně. Chybu nacházíme tedy spíše v kvantitě.

V učebnicích ediční řady Prodos postrádáme cvičení na rozvoj slovní zásoby. Vhodné by bylo zařazení těchto cvičení například u popisu pracovního postupu. Může se jednat o cvičení typu: Doplně do receptu vhodná slovesa. V učebnici tak bude uveden recept na přípravu například jednoduché pomazánky. Úkolem žáků je doplnit vhodná slovesa na předem vyznačená místa tak, aby recept dával smysl. Dále také může být cvičení zaměřeno na doplnění synonym k předem určeným slovesům. Žáci si tak uvědomí, že lze používat mnoho různých slov a že nemusí neustále opakovat pár slov dokola.

Aby žáci mohli aplikovat teoretické poznatky v praxi, je nejprve nutné, aby měli teoretický základ. V učebnicích postrádáme totiž jakékoli cvičení, které by se zaměřovalo právě na teorii. Může se jednat o cvičení, ve kterém žák vybere z nabídky právě ty informace, které se týkají například úvahy. Případně v nabídce vybere a zakroužkuje právě ty jazykové prostředky, které jsou charakteristické pro slohový útvar výklad.

Pro odborný funkční styl jsou charakteristickým znakem termíny, a proto bychom ho do učebnice také zařadili. Žáci by tak k různým oborům (dějepis, zeměpis, chemie a přírodopis) přiřazovali odborné názvy z nabídky (např. erupce, kyselina sírová, paleolit, delta, hydrosféra, pseudogotika).

V učebnici také postrádáme, konkrétně u slohového útvaru úvaha, práci s myšlenkovou mapou. Žáci mohou myšlenkovou mapu tvořit na základě hudebních ukázek.

Na tabuli tak bude vytvořena myšlenková mapa například s ústředním tématem hrdina, či iluze. A na základě této mentální mapy žáci napíší svou vlastní úvahu.

Z hlediska témat a mezipředmětových vztahů bychom do učebnice zařadili propojení slohové výchovy s tělesnou výchovou, a to konkrétně výkladem pravidel libovolné sportovní hry. Dále navrhuje zpracování referátu týkající se vesmíru (například Slunce, jednotlivé planety, Mléčná dráha), nebo České republiky (například kraje České republiky, vodstvo, horstvo, Praha). Těmito tématy slohovou výchovu propojíme se zeměpisem. Mezipředmětové vztahy lze v učebnici obohatit o propojení slohové výchovy a přírodopisu. Žáci napíší výklad o libovolně zvoleném suchozemském zvířeti. Dále navrhuje zařazení fyziky například ve zpracování výtahu z článku o elektrárnách. Žákům také můžeme zadat referát pojednávající o fyzikálních zákonech v běžném životě.

5.3 Ediční řada Tobiáš

V učebnicích ediční řady Tobiáš převažují cvičení textová a stylizační. V menší míře se zde objevují cvičení substituční a transformační. A tak se nabízí učebnici doplnit zejména cvičeními transformačními a substitučními.

V učebnicích ediční řady Tobiáš postrádáme cvičení na rozvoj slovní zásoby. Vhodné by bylo zařazení těchto cvičení například u popisu pracovního postupu. Může se jednat o cvičení typu: Dopln do receptu vhodná slovesa. V učebnici tak bude uveden recept na přípravu například jednoduché pomazánky. Úkolem žáků je doplnit vhodná slovesa na předem vyznačená místa tak, aby recept dával smysl. Dále také může být cvičení zaměřeno na doplnění synonym k předem určeným slovesům. Žáci si tak uvědomí, že lze používat mnoho různých slov a že nemusí neustále opakovat pár slov dokola.

Do učebnice bychom zařadili i práci s dobovým textem, konkrétně by se jednalo o recept z přelomu 18. a 19. století od Magdaleny Dobromily Rettigové. Úkolem žáků by bylo přijít na to, čím se liší recept od našeho moderního popisu pracovního postupu. Nechybělo by cvičení zaměřené na přepis odpovídající současnosti.

Do učebnice a pracovního sešitu bychom zařadili ve větší míře práci s textem. Doporučujeme k textům vytvořit soubor úkolů a otázek, které se více zaměřují na text. Může se například jednat o výkladový text, ke kterému budou směřovány takové otázky, aby žák dokázal odvodit, že se jedná právě o text výkladový. Z něj dále může zpracovat písemný výtah a následně oba texty porovnat. Sledovat, jak se tety liší například z hlediska délky, obsahu, způsobu vyjadřování. V jiném případě může následovat úkol, aby žák z textu vypsál

odborné výrazy a vysvětlil je. Uvedl, ve kterých textech se převážně setkává s termíny. Vzhledem k očekávané odpovědi se nabízí například otázka: Setkáváš se ve škole s výkladem? Pokud ano, urči, při jaké příležitosti? Uvedené příklady pomohou žákovi lépe s textem pracovat.

I v této ediční řadě postrádáme jakékoli cvičení, které by se zaměřovalo na teoretické poznatky. Jedná se o cvičení, ve kterých žák vybírá z předem stanovených tezí, hesel právě takové, které jsou charakteristické pro daný slohový útvar.

V učebnicích postrádáme totiž jakékoli cvičení, které by se zaměřovalo právě na teorii. Může se jednat o cvičení, ve kterém žák vybere z nabídky právě ty informace, které se týkají například úvahy. Případně v nabídce vybere a zakroužkuje právě ty jazykové prostředky, které jsou charakteristické pro slohový útvar výklad. Může se jednat například o cvičení, ve kterém žák z řady nabízených pojmů (vlastní názor, práce s fakty, datum narození, metafory, řečnické otázky, příběh, děj) vybere takové, které do úvahy patří.

Z hlediska témat a mezipředmětových vztahů bychom do učebnice zařadili propojení slohové výchovy s tělesnou výchovou, a to konkrétně výkladem pravidel libovolné sportovní hry. Dále navrhuje zpracování referátů, ve kterých žáci představí například slavné fyziky, elektrárny, či elektrický obvod. Žáci mohou také zpracovat referát o zásadách bezpečnosti v odborných učebnách, případně zásadách zacházení s nebezpečnými chemikáliemi. Těmito tématy zajistíme propojení slohové výchovy s fyzikou a chemií.

6 Závěr

Ve výchovně-vzdělávacím procesu se nabízí široká škála výukových materiálů. Učitel může využít různých pracovních listů, zapojit své tvůrčí schopnosti a výukové materiály si připravovat sám, ale především ve výuce využívá práci s učebnicí. A právě zkoumáním učebnic z hlediska výuky odborného funkčního stylu na 2. stupni ZŠ a doporučeními k vylepšení učebnic z metodického hlediska se diplomová práce zabývá.

Učebnice z následujících nakladatelství: Fraus, SPN, Prodos a Tobiáš se liší svou strukturou, zařazením konkrétního slohového útvaru do ročníku, množstvím vzorovým textů, počtem praktických cvičení, navrhuje tématy slohových prací. Nalezneme zde ale i shodné prvky, a to například u některých cvičení a témat. Ty se opakují v rámci jedné ediční řady, ale také nacházíme jedno konkrétní cvičení ve více edičních řadách. Velmi často se opakovat jeden typ cvičení, a to na sestavení osnovy.

Nejčastěji zastoupeným slohovým útvarem z hlediska výkladového v edičních řadách je popis pracovního postupu. Naopak nejčastěji procvičovaným slohovým útvarem je úvaha. Pro tu jsou v učebnicích navržena i zajímavá témata k napsání slohové práce (např. Úvaha přechodu pro chodce; S úsměvem jde všechno líp; Jsem lenoch?; Co by se stalo kdyby...). Zajímavá a pro žáky jistě atraktivní témata nabízí i popis pracovního postupu (Výroba přání ubrouskovou technikou; Kopírování počítačového souboru; instalace programu).

Mezipředmětové vztahy plní každá z uvedených edičních řad. Nejčastěji je slohová výchova propojována s dějepisem. Učebnice bezesporu rozvíjí klíčové kompetence žáka, pomáhají v práci s průřezovými tématy, podporují očekávané výstupy v rámci komunikační a slohové výchovy.

Po provedené analýze a porovnání jednotlivých edičních řad jsme se pokusili o sepsání doporučení pro každou ediční řadu. V těchto doporučeních jsme zohlednili provedenou analýzu a navrhli cvičení a témata, která v učebnicích chybí.

Cíle uvedené v úvodu práce tak byly naplněny. Byly zjištěny konkrétní slohové útvary odborného funkčního stylu, které se na 2. stupni ZŠ vyučují včetně toho, kolik jim je věnováno prostoru, do jaké míry je zastoupen výklad a cvičení. Soubor návrhů aktivit pro nácvik odborného funkčního stylu v edičních řadách byl také vytvořen.

V úvodu práce byly také stanoveny hypotézy. *Domníváme se, že jednotný styl učebnic v rámci edičních řad vede ke stereotypnosti.* Tato hypotéza se potvrdila. Při analýze učebnic jsme došli k závěru, že cvičení, která se v učebnicích opakují, vedou ke stereotypu. Nejvíce

patrné to bylo u učebnic z ediční řady Fraus a SPN. Z tohoto důvodu je nezbytné obohacovat výuku i jinými materiály, vlastními kreativními cvičeními.

Předpokládáme, že nácviku odborného funkčního stylu na 2. stupni ZŠ se nevěnuje příliš času. Tato hypotéza se nepotvrdila. Pouze v případě využití učebnice nakladatelství Prodos by toto mohlo platit, pakliže vyučující nebude svou výuku doplňovat dalšími cvičeními, materiály, texty.

V případě výuky vybraných slohových útvarů se volí nevhodná témata a žáci nejsou správně motivováni k práci. Analýzou učebnic jsme zjistili, že obsahují mnoho témat, která vycházejí ze života žáků a snaží se jim být blízká. V tomto případě záleží na učiteli, jestli využije tato navrhovaná témata a dá žákům vybrat, nebo jestli on sám vybere jedno téma, případně si zvolí témata odlišná od učebnice.

Očekáváme méně cvičení podporující nácvik funkčního stylu, v případě většího počtu cvičení v učebnicích se obáváme faktu, že to tak bude na úkor kvality. Tato hypotéza se nepotvrdila. I v případě učebnic edičních řad Tobiáš, Fraus, které u některých slohových útvarů nabízely velké množství cvičení, jsme nezaznamenali problém s jejich kvalitou.

Diplomová práce představuje učebnice vybraných edičních řad z hlediska zpracování odborného funkčního stylu a inspiruje autory učebnic k doplnění chybějících cvičení sloužících k nácviku odborného funkčního stylu.

7 Resumé

The aim of this thesis was to analyze selected Czech language textbooks for 2nd grade elementary school and recommend other activities and exercises that will streamline and enhance teaching professional functional style to the second school.

We found out by analyzing that individual textbooks differ in structure, the inclusion of specific stylistic department to year, the amount of exemplary texts, practical exercises, proposing topics essays. Some topics and exercises are repeated, both within a particular book series, so we met coincided exercise topic in different editions of the textbooks. Very often repeated one type of exercise, and to build on the outline. It is most often represented in the editorial lines of voices description of the workflow in terms of interpretation. Most procvičováním of the style department's reasoning. Interdisciplinary relations fulfills each of the book series. Textbooks undoubtedly the key competencies pupil help in working with cross cutting themes, support the expected outcomes in the context of communication and stylistic education.

8 Seznam literatury

Odborná literatura

- BEČKA, J. V. *Česká stylistika*. Praha : Academia, 1992. ISBN 80-200-0020-8.
- ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80- 7178-463-X
- ČECHOVÁ, M. *Komunikační a slohová výchova*. Praha : ISV, 1998. ISBN 80-85866-32-3.
- ČECHOVÁ, M. *Vyučování slohu*. Praha : SPN, 1995.
- ČECHOVÁ, M. *Čeština - řeč a jazyk*. Praha : SPN - pedagogické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7235-413-9.
- ČECHOVÁ, M. a kol. *Současná česká stylistika*. Praha : ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-00-3.
- ČECHOVÁ, M.; KRČMOVÁ M.; MINÁŘOVÁ E. *Současná stylistika*. Praha : LN, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.
- ČECHOVÁ, M.; STYBLÍK, V. *Čeština a její vyučování : didaktika českého jazyka pro učitele základních a středních škol a studenty učitelství*. Praha : SPN, 1998. ISBN 80-85937-47-6.
- ČECHOVÁ, M.; OLIVA, K. *Hrátky s češtinou*. Praha : SPN, 1993. ISBN 80-04- 25128-5.
- FRANTLOVÁ–BLÁHOVÁ, R. *I slohu se dá naučit*. Olomouc : Olomouc, 1997. ISBN 80-7182-031-8.
- FUCIMANOVÁ, M. *Sloh: učebnice pro 6. - 9. ročník základních škol, příslušné ročníky víceletých gymnázií a pro střední školy*. Praha : Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-570-4.
- HAVRÁNEK, B.; JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha : Fortuna, 1998. ISBN 80-7168-555-0.
- HELCLOVÁ, Ilona. *Slohová cvičení pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií*. Praha : SPN - pedagogické nakladatelství, 1999. ISBN 80-7235-084-6.
- HOUŠKA, T. *Škola hrou: Knížka pro učitele a rodiče všech školáků*. Praha : Tomáš Houška, 1991. ISBN 80-900704-7-7.
- CHLOUPEK, J. *Stylistika češtiny*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23302-3.
- JEČNÁ, K. *Nuda při češtině? Ani nápad!* Praha : Agentura Strom, 1997.
- JEDLIČKA, A. *Základy české stylistiky*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
- JELÍNEK, MILAN. *Odborný styl. Slovo a slovesnost*. 1955, roč. 16, č. 1-4.

- KALHOUS, Z.; OBST, O. a kol. *Školní didaktika*. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.
- KOSTEČKA, J. *Do světa češtiny jinak: (Didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)*. Jinočany : H & H, 1993. ISBN 80-85787-24-5.
- KRŮŽELOVÁ, M. *Máme rádi sloh: zábavné náměty k rozvoji klíčových kompetencí při výuce slohu*. Praha : Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-550-9.
- MINÁŘOVÁ, E. *Základy stylistiky češtiny*. Brno : Masarykova univerzita, 1996.
- PIŠLOVÁ, S. *Jazykové hry*. Praha : Fortuna, 2008. ISBN 978-80-7373-023-9.
- RUDOLF, S. *Napsali jsme sloh za vás*. Praha : Erika, 2000. ISBN 80-7190-085-0.
- SEIFERTOVÁ, A. *Tradiční sloh netradičně: jak učit slohu ve 2.-9. ročníku: náměty slohových prací*. Praha : Blug, [2006?]. ISBN 80-85635-09-7.
- SCHNEIDEROVÁ, E. *Jazykové hry a hříčky*. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-657-5.
- SKALKOVÁ, J. *Obecná didaktika*. Praha : Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SVOBODA, K. *Didaktika českého jazyka a slohu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- ŠKODA, J.; DOULÍK, P. *Psychodidaktika. Metody efektivního a smysluplného učení a vyučování*. Praha : Grada Publishing, 2001. ISBN 978-80-247-3341-8.
- VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3.

Internetové zdroje

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: MŠMT, 2013. [cit. 2015-03-10]. Dostupné z WWW:http://www.nuv.cz/file/433_1_1/.

Excerpovaná literatura

- BIČÍKOVÁ, V.; TOPIL, Z.; ŠAFRÁNEK, F. *Český jazyk: učebnice pro 7. ročník*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 2001. ISBN 80-85808-93-5.
- BIČÍKOVÁ, V.; TOPIL, Z.; ŠAFRÁNEK, F. *Český jazyk: pracovní sešit pro 7. ročník*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 2001. ISBN 80-85808-94-3.
- BIČÍKOVÁ, V.; TOPIL, Z.; ŠAFRÁNEK, F. *Český jazyk: učebnice pro 8. ročník*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 2002. ISBN 80-7311-011-3.
- BIČÍKOVÁ, V.; TOPIL, Z.; ŠAFRÁNEK, F. *Český jazyk: pracovní sešit pro 8. ročník*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 2002. ISBN 80-7311-012-1.
- BIČÍKOVÁ, V.; TOPIL, Z.; ŠAFRÁNEK, F. *Český jazyk: učebnice pro 9. ročník*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 2005. ISBN 80-7311-036-9.
- BIČÍKOVÁ, V.; TOPIL, Z.; ŠAFRÁNEK, F. *Český jazyk: pracovní sešit pro 9. ročník*. Havlíčkův Brod : Tobiáš, 2005. ISBN 80-7311-018-0.
- HIRSCHOVÁ, M. *Český jazyk 6*. Olomouc : Prodos, 1998. ISBN 80-7230-005-9.
- HIRSCHOVÁ, M. *Český jazyk 7*. Olomouc : Prodos, 1999. ISBN 80-7230-012-1.
- HIRSCHOVÁ, M. *Český jazyk 8*. Olomouc : Prodos, 2000. ISBN 80-7230-048-2.
- HIRSCHOVÁ, M. *Český jazyk 9*. Olomouc : Prodos, 2001. ISBN 80-7230-088-1.
- KRAUSOVÁ, Z.; TERŠOVÁ, R. *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia*. Plzeň : Fraus, 2003. ISBN 80-7238-206-3.
- KRAUSOVÁ, Z.; TERŠOVÁ, R. *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a primu víceletého gymnázia: pracovní sešit*. Plzeň : Fraus, 2003. ISBN 80-7238-247-0.
- KRAUSOVÁ, Z.; TERŠOVÁ, R. *Český jazyk pro 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň : Fraus, 2004. ISBN 80-7238-320-5.
- KRAUSOVÁ, Z.; TERŠOVÁ, R. *Český jazyk pro 7. ročník základní školy a víceletá gymnázia: pracovní sešit*. Plzeň : Fraus, 2004. ISBN 80-7238-321-3.
- KRAUSOVÁ, Z.; PAŠKOVÁ, M. *Český jazyk pro 8. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň : Fraus, 2005. ISBN 80-7238-419-8.
- KRAUSOVÁ, Z.; PAŠKOVÁ, M. *Český jazyk pro 8. ročník základní školy a víceletá gymnázia: pracovní sešit*. Plzeň : Fraus, 2005. ISBN 80-7238-420-1.
- KRAUSOVÁ, Z.; PAŠKOVÁ, M.; VAŇKOVÁ, J. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň : Fraus, 2006. ISBN 80-7238-536-4.
- KRAUSOVÁ, Z., PAŠKOVÁ, M., VAŇKOVÁ, J. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy a víceletá gymnázia: pracovní sešit*. Plzeň : Fraus, 2006. ISBN 80-7238-537-2.

STYBLÍK, V. *Český jazyk pro 6. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha : SPN, 2002. ISBN 80-7235-148-6.

STYBLÍK, V. *Český jazyk pro 7. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha : SPN, 2001. ISBN 80-7235-103-6.

STYBLÍK, V. *Český jazyk pro 8. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha : SPN, 2002. ISBN 80-7235-126-5.

STYBLÍK, V. *Český jazyk pro 9. ročník základní školy a pro odpovídající ročník víceletých gymnázií*. Praha : SPN, 2001. ISBN 80-85937-87-5.

9 Seznam tabulek

Tabulka 1 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (Fraus)	28
Tabulka 2 - Slohové útvary odborného funkčního stylu napříč ročníky (SPN).....	35
Tabulka 3 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (SPN).....	36
Tabulka 4 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (Prodos)	41
Tabulka 5 - Slohové útvary odborného funkčního stylu napříč ročníky (Prodos).....	42
Tabulka 6 - Slohové útvary odborného funkčního stylu napříč ročníky (Tobiáš)	48
Tabulka 7 - Přehled témat použitých v učebnicích napříč ročníky (Tobiáš)	49
Tabulka 8 - Zastoupení odborného funkčního stylu v učebnicích 2. stupně ZŠ	50
Tabulka 9 - Zastoupení mezipředmětových vztahů v učebnicích 2. stupně ZŠ.....	53
Tabulka 10 - Zastoupení konkrétních slohových útvarů odborného funkčního stylu v učebnicích a pracovních sešitech 2. stupně ZŠ.....	54